UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Stanislava Rosenbergová

Mluvní cvičení v komunikační výchově na druhém stupni základních škol

Olomouc 2018 vedoucí práce: Mgr. Jana Adámková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny, literaturu a elektronické zdroje.

V Olomouci dne 20. 4. 2018

……

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Janě Adámkové, Ph.D., za odborné vedení, poskytování cenných rad a připomínek.

Obsah:

Úvod 5

I. Teoretická část 7

1. Komunikace 7

1.1 Komunikační funkce 8

1.2 Komunikační proces 10

1.3 Řeč a jazyk 13

1.4 Komunikační bariéry 23

2. Rétorika 25

2.1 Historie rétorik 25

2.2 Moderní rétorika 28

2.3 Rozdíl mezi mluveným a psaným jazykem 29

2.4 Příprava projevu 30

3. Pojetí základního vzdělávání v RVP 40

3.1 Klíčové kompetence 40

3.2 Jazyk a jazyková komunikace 41

3.2.1 Komunikační a slohová výchova 42

II. Praktická část 49

4. Metodika práce 49

5. Výsledky 51

6. Diskuze 74

Závěr 77

Souhrn 78

Referenční seznam 79

Seznam příloh 82

Přílohy

Anotace

Úvod

Diplomová práce se zabývá komunikací. Přibližuje způsoby, jak se spolu lidé dorozumívají. Nejedná se pouze o sdělení slov, ale též o uvědomělé i neuvědomělé pohyby těla, postoj, mimiku. To vše ovlivňuje projev stejně jako pečlivý výběr slov. Komunikovat můžeme při nejrůznějších příležitostech a s rozličnými záměry. Jednou komunikující chce sdělit svým posluchačům prosté informace a poznatky, jindy se je snaží přesvědčit o pravdivosti svých tvrzení a výroků.

Specifickým způsobem komunikace a zároveň jazykovou disciplínou je rétorika. Zabývá se řečnickými vystoupeními před veřejností. Radí, jakým způsobem pracovat s hlasem, na co se zaměřit a čemu se při vystoupení vyvarovat.

Z prostého výčtu oblastí, ve kterých nalézáme komunikaci, bychom mohli usoudit, že je přímo nezbytnou součástí života. Už od doby, kdy se narodíme, nás nejbližší okolí učí komunikovat a rozvíjí tímto naše dovednosti. Rodiče, kteří byli prvotními učiteli každého z nás, předají následně toto poslání škole. V ní si žáci formují mimo jiné komunikační kompetence a připravují se na budoucí praktický život.

Veškerá rozvíjení zmiňovaných dovedností nás mají připravit na výkon povolání, jež se v budoucnu stane naší každodenní realitou - však nejen zde budeme moci uplatnit všechny poznatky, které jsme za léta strávená ve školním prostředí nasbírali. Taktéž je budeme moci využít v každodenním životě, například v našich zájmových oblastech. Jelikož je tato složka života propletena všemi životními okamžiky9851, je velmi důležité, aby byla náležitým způsobem rozvíjena. Děje se tak již při základním vzdělávání. Rétorický projev se primárně rozvíjí v hodinách slohu, v nichž žáci získávají teoretickým i praktickým způsobem své vědomosti. Prostřednictvím teoretických informací za pomoci vzorových textů se propracovávají k hlubšímu poznání jeho výstavby. Později sami zkouší z dosažených informací vlastní kreativitou vytvořit slohové práce na zadané téma a žádaný slohový útvar.

Náročnější jsou mluvní cvičení, na něž se výzkum diplomové práce zaměřuje. Úkolem žáků je správně stylizovat strukturu projevu, jenž bude odpovídat zadanému tématu. Posléze musí předstoupit před své vrstevníky a souvislým, srozumitelným způsobem jim svou práci převyprávět.

Sekundárně je rétorický projev opakovaně procvičován při zkoušení a přednesu zadaných referátů. V literární výchově se v průběhu školního roku cvičí paměť, souvislý projev a přednes pomocí recitace básní, literárních referátů atd.

Jelikož mé studium na vysoké škole Univerzity Palackého v Olomouci je zaměřeno na učitelství českého jazyka a literatury druhého stupně základních škol, v diplomové práci se budeme proto orientovat na žáky devátého ročníku.

Praktická část práce vychází z nahraných mluvních cvičení vybraného vzorku probandů. Za hlavní cíl práce považuji celkové zhodnocení úrovně mluvních cvičení. Toho dosáhneme díky rozboru textů po stránce užívání spisovného jazyka, slovní zásoby, větné výplně a kompozice projevu. Přínos práce můžeme vidět ve zhodnocení úrovně žáků druhého stupně. Pozorovat, jaké jsou jejich silné stránky v oblasti mluveného projevu. Naopak rovněž můžeme zjistit okruhy, ve kterých je třeba se ještě zlepšit. Vyučující českého jazyka by na tomto základě mohli uvádět do praxe nejrůznější aktivity, aby zdokonalili u žáků slabší stránky projevu.

I. Teoretická část

1. Komunikace

Člověk je ve svém životě vystaven situacím, ke kterým neodmyslitelně patří sociální styk a sociální jednání (jsou jimi například – rodina, přátelé, běžné vztahy, práce, zájmy aj.). Společenské (sociální) jednání je tudíž nezbytnou a neodmyslitelnou součástí každodenního života člověka, a to jak soukromého, tak kulturního, je stěžejní pro společenství a všeobecně existenci lidstva. Toto společenské jednání je realizováno pomocí *řeči*. (KOŘENSKÝ 1992, str. 5)

Univerzální definici komunikace není možné předložit, existují stovky tezí, jež objasňují, co všechno tento pojem označuje. V padesátých letech minulého století byla komunikace chápána jako reakce těla na podnět. Zde ale nebyla plně odlišena komunikace a chování, ačkoliv komunikaci (zvláště neverbální) lze jako chování označit. Obecněji se dá říci, že komunikace je proces, který umožňuje předávání a sdělování informací ostatním jedincům. Má rovněž význam pro vytváření společenství s druhými. (BLAŽEK 2011, str. 13)

Stručný etymologický slovník jazyka českého vysvětluje, že slovo komunikace bylo přejato z latinského slova *communicatio,* překládaného jako spojení, které původně vychází ze slova *communicare* (tj. spojovat). (HOLUB 1992, str. 235-236)

Stručný psychologický slovník interpretuje tento pojem jako dorozumívání, sdělování. To se projevuje u člověka stejně jako u živočichů, pouze jazyk je specifickým lidským prvkem. Komunikační proces pojímá jako řetězec, v němž operují jednotky: odesilatel informace – příjemce – obsah sdělení – účinek, který sdělení vyvolalo. Může být jednocestný – monolog, dvoucestný – dialog, mnohocestný – multilog. (HARTL 2004, str. 113)

Milan Nakonečný ve své knize *Sociální psychologie* předkládá komunikační proces jako jednosměrnou či obousměrnou sociální interakci. Jejím prostředkem jsou nejen slova a gesta, ale rovněž chování. J. W. Vander, na kterého Nakonečný odkazuje, formuluje komunikaci coby „*proces, jímž lidé předávají informaci, ideje, postoje a emoce jiným lidem*“. Příznačnou formou je *jazyk* jako národní forma mluvených i psaných projevů. Každá kultura vlastní specifický systém dorozumívání, k němuž se řadí nejen jazyk, ale i konkrétní gesta a způsoby chování, jejichž význam může být pro ostatní kultury nesrozumitelný. (NAKONEČNÝ 2009, str. 287-288)

Komunikace je možná díky vzájemně sdílenému systému znaků. Na základě tohoto systému rozeznáváme několik **forem komunikace**. Dle vztahového hlediska rozlišujeme:

- Intrapersonální (informace nalézáme a čerpáme pomocí archivu, počítače,…)
- Interpersonální (komunikace mezi dvěma nebo více osobami)
- Masová komunikace (zprostředkovávají ji televizní, rozhlasová média aj.)

(NAKONEČNÝ 1999, str. 158)

Komunikační funkce

Lidská komunikace záměrná i nezáměrná plní určitou komunikační funkci a je něčím motivována. Řečník na začátku přípravy formuluje téma svého projevu, jeho účel a zvolí komunikační funkci, která nejlépe poslouží jeho záměru. Mezi zmíněné komunikační funkce řadíme:

- **Informační** – jedná se o základní funkci komunikace, jež slouží k nezbytnému předávání a získávání potřebných informací mezi lidmi. Tato funkce se užívá zejména u naučných rétorických žánrů, jako jsou přednáška a referát, a v pracovní komunikaci v situacích seznamování se s prostředím, problémem, technologickým postupem; dále u výkladu např. nominativní postupy, zaučování se na nové pracovní pozici, instrukce o předpisech apod.
- **Instruktážní** – mnohdy je žádoucí informace nejen sdílet a předávat, ale dávat adresátovi vodítko, jak informaci chápat a jak s ní dále pracovat. Informační a instruktážní funkce se zpravidla doprovázejí, mnohdy se tedy objevují ve stejných situacích.
- **Manipulační** – pokud je instruktážní ovlivňovací charakter zastírán, hovoříme o tzv. manipulační funkci. Jejím cílem je ovlivňování příjemce. Napříč historií můžeme tuto formu nalézt u demagogických řečníků, kteří ji užívali v propagandistické politické rétorice. V dnešní době tyto taktiky objevujeme mnohdy v manažerské komunikaci.
- **Přesvědčovací – apelativní** – na rozdíl od manipulační funkce se zde neskrytě pracuje s přesvědčováním. Cílem je vyvolat žádaný postoj, jednání. Vyskytuje se v řečnických agitačních projevech.

- **(Sebe)propagační** – při komunikaci, ve které se projevuje sebepropagační funkce, je člověk motivován potřebou sebepotvrzující, existenciální nebo adaptační, při níž potvrzuje přijetí určité komunikační role. Jiným motivem je pak tužba po pozornosti a předvádění se.
- **Zábavní** – jednou ze základních lidských potřeb je uvolnění, člověk chce uvolnit sebe i druhé. Dnes je hojně užívána v masové a mediální komunikaci.
- **Kontaktní** – plyne ze základního požadavku po lidském kontaktu, sdružování se a sounáležitosti.
- **Rituálová** – cílem je sdílení a prožívání, které má kořeny v kulturních tradicích. Spočívá ve společném chápání významů a symbolů.
- **Estetická** – zkoumá jednotlivé znaky a zaměřuje se na jejich estetickou hodnotu. (ŽANTOVSKÁ 2015, str. 20 - 23)

Rituálová, kontaktní a estetická funkce komunikace dominují v příležitostných, oslavujících, či naopak hanlivých rétorických projevech. Komunikace téměř nikdy nezahrnuje pouze jednu funkci, jelikož se jedná o velmi složitý proces. Projev je tedy souhrnem několika funkcí, které se dynamicky mění. (ŽANTOVSKÁ 2015, str. 23)

Mikuláštík (2003) doplňuje tyto funkce o:

- **Posilovací a motivující –** upevňuje pocit sebevědomí a vlastní potřebnosti.
- **Vzdělávací a výchovnou –** využívá se především ve vzdělávacích institucích.
- **Socializační a společensky integrující –** pomáhá k navazování a formování vztahů, kontaktů; závisí na společenské úrovni jedince, jelikož jednotlivé společenské vrstvy mají různé způsoby komunikace (kritéria společenských vrstev nejsou rozdělena pouze podle majetku a vzdělání, spadá sem taktéž věk, vyspělost člověka atd.).
- **Funkci osobní identity –** na úrovni osobnosti, pomocí komunikace si dokáže člověk ujasnit nejrůznější věci o své osobě, postojích, názorech, vlastní aspiraci - ratifikace sebepojetí.
- **Poznávací** – souvisí s funkcí informativní, a to z pohledu komunikanta (kdežto informativní se zaměřuje na pohled komunikanta i komunikátora);

prostřednictvím lidí v okolí se člověk seznamuje se zkušenostmi, které by sám nebyl schopen prožít.

- **Svěřovací** – podpůrným psychickým prostředkem, který pomocí sdílení pocitů a možností probrat myšlenky zbavuje člověka napětí a usnadňuje překonávání těžkostí.
- **Únikovou** – při nejrůznějších emočních pochodech (sklíčenost, znechucení) se naskýtá potřeba nezávazné konverzace o neutrálních tématech, které pomáhají k odreagování se od starostí.

(MIKULÁŠTÍK 2003, str. 21 – 22)

Joseph DeVito (2001) nahlíží na funkce (cíle) komunikace jako na akt, k němuž nás vede určitá motivace. Při psaném či mluveném projevu se snažíme svoje myšlenky předat jiné osobě, a docílit tak sledovaného záměru. Předkládá pět hlavních **komunikačních záměrů**, které jsou společné pro většinu forem komunikace:

- **Učit se** (úmyslem je získávat znalosti o světě, druhých i sám o sobě)
- **Spojovat** (snaha vytvářet vztahy s druhými, vzájemně na sebe reagovat)
- **Pomáhat** (naslouchat druhým a nabízet jim řešení)
- **Ovlivňovat** (posilovat nebo měnit postoje či chování druhých)
- **Hrát si** (těšit se z okamžitého prožitku) (DEVITO 2001, str. 33)

Komunikační proces

Komunikace jako proces je závislý na mnoha podmínkách a vlivech. Nemá význam zajímat se pouze o výstup komunikace v mluvené či psané podobě. Podmínkou porozumění je zájem o fázi přípravy, způsob navazování myšlenek, širší kontext atd. Na komunikaci mají dopad racionální schémata i emoční rozpoložení. To rovněž působí na výslednou informaci a může ji změnit.

Monolog v komunikačním procesu považujeme spíše za přípravnou fázi hovoru s druhými lidmi, případně slouží k vyrovnání se s vnitřním rozporem. Můžeme tedy uvést, že komunikační situace se odehrává mezi dvěma jednotlivci. Tento vzájemný vliv vykazuje tzv. procesuální charakter, tj. každý z mluvčích se snaží svého komunikačního partnera ovlivnit, hledat u něj podporu či se snažit o sebepotvrzení. Za jistých okolností komunikace neprobíhá dle očekávání jednoho z účastníků, který následkem tohoto stavu mění taktiku

(například působení na city, změna argumentace). Tato skutečnost poukazuje na **proměnlivost** komunikačních situací.

Význačným faktem rovněž zůstává pravidlo **informačního náboje**. Posluchač většinou běžným a opakujícím se věcem nepřikládá význam, na druhou stranu si lépe pamatuje nevšední, neobvyklé informace. Celý proces bychom mohli vyznačit do grafu sinusoidy – **začátek** obvykle působí jako nevšední, nový; **konec** podvědomí vnímá výrazněji právě pro uvědomění si, že žádné další informace nebudou následovat; na **střední** části informací se diváci tolik nesoustředí.

Komunikační proces se vyznačuje schématickým, pravidelným a postupovým tzv. **rolovým chováním**. Role předpokládají jisté chování a komunikaci, které jsou pro příslušnou pozici vhodné, umožňují tak zjednodušení komunikace.
(MIKULÁŠTÍK 2003, str. 22 – 23)

Při sdělování, jež je oboustranným procesem, se role komunikantů a komunikátorů proměňují. Tento celý proces Mikuláštík shrnuje do čtyř fází:

- Vnitřní řeč napomáhá utřídit myšlenky a formulovat to, co hodláme sdělit.
- Zapojením formulátoru vybíráme ze slovní zásoby výrazy, které nejvýstižněji naplní představu vnitřní řeči (syntaktická pravidla, program artikulace).
- Pomocí kódování je informace vědomím vnímána jako „obraz výroku“.
- Projev a zpětná vazba (zda je pronesen dle původního záměru a posluchač ho vnímá tak, jak by dle naší představy měl).

Schéma komunikačního procesu probíhajícího mezi dvěma osobami:

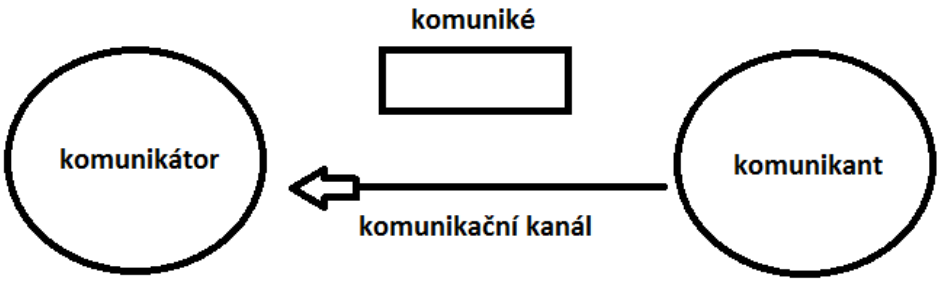

(MIKULÁŠTÍK 2003, str. 24)

Prvky komunikačního procesu

Komunikátor – vysílá zprávu za předpokladu sdílení společného souboru poznatku umožňujícího porozumění a podobného systému kódování; do sděleného obsahu je vždy promítána jeho osobnost, zaujetí; rovněž prostředí významně ovlivňuje promluvu.

Komunikant – naslouchající, přijímá informace ve zprávě, na vnímání působí osobnostní rovnice, zkušenosti, prožitky, vlastní záměry; měl by bez přerušování naslouchat obsahu a nepřemýšlet hned nad odpovědí, ale sledovat mimo jiné neverbální komunikaci, pro lepší porozumění mohou dopomoci doplňující otázky.

Komuniké – vyslané sdělení ve formě verbálních a neverbálních komunikačních symbolů; u konkrétního označení věci je vyslaná zpráva většinou pochopena, u abstraktních označení a slovních spojení se situace poněkud komplikuje;

na případném odlišném pochopení se podílí nejenom individualita osobností, jejich zkušenostmi komunikátor může záměrně sdělení zamlžit, pronést je ve víceznačném kontextu, porozumění ovlivňuje i komunikační šum.

Význam projevu nabývá v rámci přenosu informací zkresleného obsahu díky odlišnému vnímání významu pojmů jedinců. Čím více se vytvoří mezistupňů, tím více se zkreslují informace.

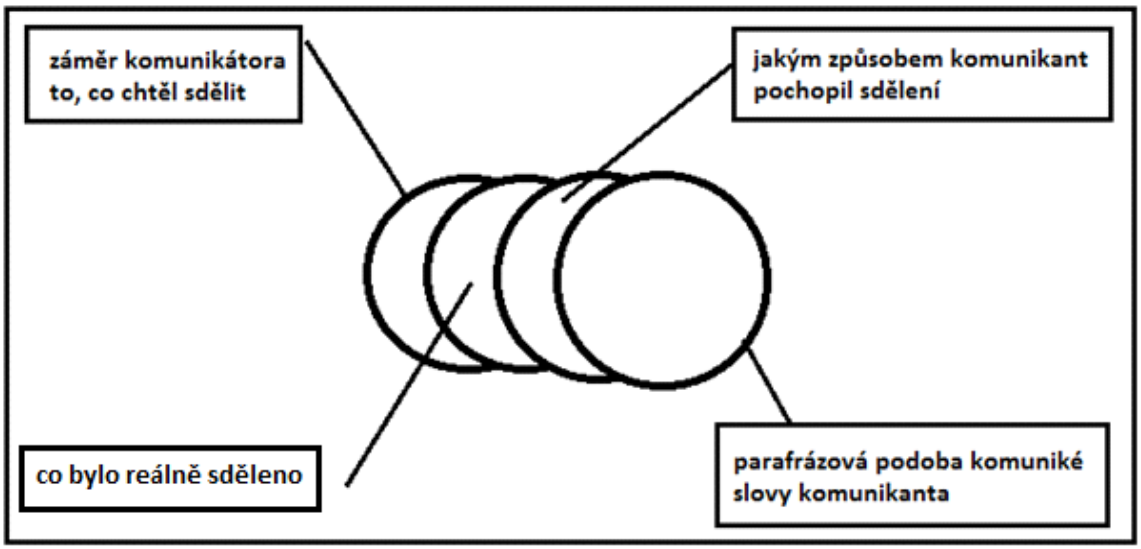

(*Postup deformování informací předávaných komunikantovi*)

Komunikační kanál – způsob vyslání informačního sdělení; kanálem přímé komunikace tváří v tvář jsou zvuky, pohledy, pohyby těla, vůně, tón hlasu; zprostředkovanou komunikační metodou pomocí televize, novin atd. jsou prostředky kanálu omezeny.

Zpětná vazba – po přijetí zprávy následuje odezva. Právě pomocí zpětné vazby dokážeme určit, jakým způsobem komunikant dekódoval vyslané sdělení.

Komunikační prostředí – prostředí, ve kterém se komunikace odehrává, je podstatnou složkou a má vliv na komunikátora i komunikanta; komunikačním šumem rozumíme podněty, jež narušují vnímání komuniké (hluk, horko, nesympatie, únava, nesoustředěnost).

Kontext – tímto pojmenováním nazýváme celkový rámec probíhající konverzace. Obsahuje vnitřní (co se v nás odehrává, působení komuniké) a vnější (stimuly, které na nás v minulosti a současnosti působily) složku. (MIKULÁŠTÍK 2003, str. 24 - 28)

1.3 Řeč a jazyk

Řečí označujeme specificky lidský prostředek dorozumívání se, který zahrnuje používání jazyka. Nejprve si vymezíme základní pojmy:

Řeč – soustava znaků, v níž je zakódováno sdělení.

Jazyk – druh lidské řeči představující ucelený systém jazykových znaků, nástroj výhradně lidské komunikace.

Jazyk a jeho následné vyvíjení je spojováno s postupně rozvíjejícím se myšlením lidí a se vznikem kultury. Člověk měl potřebu pojmenovávat skutečnost, která ho obklopovala. Řeč proto není přirozenou záležitostí, je určena sociokulturními podmínkami.
(ŽANTOVSKÁ 2015, str. 27)

Každá řeč se vyznačuje *obsahem*, jenž zahrnuje *navázání kontaktu s adresátem, konkrétní sdělení, sebevyjádření, apel* a *záměr mluvčího*. Rozlišujeme rovněž různé *formy* řeči – psaná a mluvená. U mluvené formy se zaměřujeme na tyto skutečnosti: buď se jedná o projev čtený, nebo řečník užívá podpůrných prostředků (poznámky, body osnovy, předem připravené slovní formulace, slogany, doslovně citované tvrzení), anebo je projev přednášen „spatra“ (řečník se nebrání improvizaci). (ŽANTOVSKÁ 2015, str. 27 - 28)

Sám o sobě je jazyk dynamickým a proměnlivým lingvistickým systémem, který se postupem času obměňuje, a získává tak mnoho podob a forem. Pokud jsme označili jazyk systémem znaků, jeho základní jednotkou je *slovo*. Jako oficiální vyjadřovací prostředek chápeme spisovný jazyk, u něhož jsou vytvořeny jisté normy z hlediska tvarového

i výslovnostního. Představuje jakousi neutrální a kultivovanou polohu pro veřejný způsob vyjádření. Mediální prostor a možnost mluvené komunikace ovšem umožnily v rámci veřejných mluvených projevů pronikání nespisovných, slangových i vulgárních variant výrazů. (ŽANTOVSKÁ 2015, str. 28)

Obsah řeči může nabývat **denotačního** a **konotačního** charakteru. Denotací rozumíme objektivní význam termínu, který je dohledatelný ve slovnících. Lidé hovořící stejným jazykem ho připisují konkrétnímu slovu. Konotace označuje subjektivní vnímání pojmů mluvčím či posluchačem. Zcela patrně tento rozdíl můžeme doložit na slově „smrt“ – lékař chápe pojem jako moment, kdy dojde k zástavě srdce. Tím je objektivně popisována určitá událost. Na druhou stranu rodičům, již ztratili dítě, to slovo evokuje mnohem více. Vnímají ho konotačním – subjektivním a emočně ovlivněným způsobem. (DEVITO 2001, str. 100)

Pokud se zaměřujeme na řeč, nesmíme opomenout, že se nejedná o pouhý náhodný sled slov, nýbrž o promyšlenou promluvu, která se řídí mnoha pravidly. **Gramatická pravidla** stanovují, v jakém pořadí na sebe slova mají ve větách navazovat (*syntax*), pravidla užívání slov v určitém významu (*sémantika*) a pravidla kombinování zvuků (*fonologie*). Mimo gramatická pravidla existují ještě **kulturní pravidla**, jež určuje každá společnost jiným způsobem, a my bychom se těmto pravidlům měli přizpůsobit. V asijských kulturách, zvláště v Číně a Japonsku, se setkáváme s pravidlem *zdvořilosti* – při komunikaci je vyžadováno zdvořilé jednání a při porušení tohoto kulturního požadavku se můžeme dočkat velkého společenského odsouzení (jinak by podobná situace byla vnímána v mnoha západoevropských zemích či Spojených státech amerických). Jiným kulturním pravidlem, které se zcela jistě odlišuje od nám známého způsobu chování, je tzv. zásada sebedegradace – opět kulturní zvyklost zvláště Číny. Je žádoucí, aby mluvčí nezmiňoval svůj talent, zásluhy či dovednosti, nebo aby je dokonce srážel. Důvodem je pak „oslava“ a vyzdvižení člověka, se kterým hovoří. (DEVITO 2001, str. 103 - 105)

Komunikační prostředky

Komunikační prostředky zahrnují nejrůznější nástroje, které řečník může při svém projevu užívat.

- *Verbální* (mluvená a psaná řeč v užším smyslu – národní jazyk; nástroj ke sdělování abstraktních pojmů; je úmyslná)
- *Nonverbální* (mimika a kinezika – tzv. řeč těla, ale i vokalizace jako je smích, pláč; chování, jednání, gesta, pohledy atd.; nástroj, jímž se sdělují situace, emoce a snahy; velmi často neúmyslná „řeč těla“)
- *Paralingvistické* (automaticky doprovázejí zvukovou stránku řeči; hlasová intonace – ironické zbarvení hlasu, jeho akcent a další; někdy můžeme hovořit o specifické součásti nonverbálních komunikačních prostředků)

(NAKONEČNÝ 2009, str. 287 - 288, ŽANTOVSKÁ 2015, str. 27)

Ačkoliv jsou složky verbální, neverbální a paralingvistické zařazeny do třech bodů, při jakékoliv konverzaci jsou slova vždy doplňována neverbálními prostředky a svrchním tónem řeči (paralingvistickými prostředky). Slova se v živé komunikaci nedají oddělit od neverbálních komunikačních složek. (MIKULÁŠTÍK 2010, str. 98)

Verbální charakteristika projevu

Verbální složka je nejnápadnější částí celé řeči. Nakonečný (2009) charakterizuje verbální komunikaci následovně: „*Je specificky lidským způsobem komunikace, která má formu mluvené nebo psané řeči v užším slova smyslu (tedy formu jazyka). Mluvenou řeč umožňuje specificky lidská možnost artikulace, jemné pohyby mluvidel, umožňující při mluvení článkování hlásek. Elementy mluvené řeči jsou morfémy, jež různým slučováním a ohýbáním vytvářejí slova jako zvukové struktury, které jsou nositeli určitého významu. Slova jsou symboly objektů, jejich tříd, vlastností i vztahů mezi nimi a jako taková umožňují diferencované označování a dorozumívání se. Kombinací a ohýbáním (skloňováním a časováním) slov se vytvářejí věty, respektive výroky. Základem jsou univerzální řečové struktury a kulturně či národně specifická syntax a gramatika, jakož i slovní zásoba.*“ (NAKONEČNÝ 2009, str. 297)

Paralingvistická charakteristika projevu

Dle Krobotové (2000) bychom měli dbát i na způsob, jakým celou řeč předneseme. Řečnický projev se neobejde bez řádné přípravy správné výslovnosti hlásek, dobrého členění větných úseků, přízvuků, pauz, intonace aj. To vše je otázkou pravidelného procvičování a sebekontroly. Za kultivovaný projev nemůžeme pokládat ten, při kterém je řečník „pohodlný“ a nedává pozor na správné vyslovování, je těžkopádný, objevují se v něm obhroublé výrazy nebo je příliš familiární. (KROBOTOVÁ 2000, str. 9)

Jak už jsme zmínili výše, paralingvistika zkoumá složky, které doprovázejí náš hlasový projev. Mnohdy není pouze podstatné to, co říkáme, ale jakým způsobem to říkáme. Na tento faktor působí např. psychický stav či emoční rozpoložení. Paralingvistika sleduje prvky s trvalým charakterem (hlasové rozpětí, barva hlasu, artikulace, plynulost projevu, vady řeči) a přechodné prvky (rychlost, hlasitost, pauzy, váhání, chyby v řeči,…) (ŽANTOVSKÁ 2015, str. 36) Mikuláštík (2010, str. 103) se vyjadřuje o paralingvistice jako o dotvářejícím prvku denotačního významu konotativními prvky, svrchními tóny řeči.

Křivohlavý (1988, str. 134) uvádí tyto paralingvistické charakteristiky řeči: hlasitost řeči, výška tónu, rychlost, objem, plynulost, intonace, chyby v řeči, správnost výslovnosti, kvalita řeči (věcnost hovoru), členění řeči (frázování).

- ***Hlasitost řeči*** (hovoří mimořádně tiše – skoro šeptem; hlasitost v mezích normálu; hovoří mimořádně hlasitě – hlučně)
  (KŘIVOHLAVÝ 198, str. 134)
  - Intenzita, s jakou projev předáváme publiku, rozhoduje o tom, zda je projev pro posluchače příjemný nebo nepříjemný. Odhaluje kromě toho zaujetí mluvčího tématem, o němž hovoří. Obměňování hlasitosti v průběhu řeči přispívá zaujetí posluchače, pro kterého by v opačném případě (monotónní výpověď) byl proslov náročný na poslech a méně zajímavý. (MIKULÁŠTÍK 2010, str. 103) Změna (např. zvýšení) hlasitosti podtrhuje důležité obsahové části, zesiluje důraz určitých slov nebo vět. Mluvčí si hlasitost nebo tichý projev může však dovolit pouze časově omezeně, jinak se efektivita pozornosti sníží; příliš tichá řeč má negativní vliv na přesvědčivost, velká hlučnost komunikaci blokuje. Daleko lépe než hlasitost přispívá porozumění ostřejší výslovnost.
  (NELEŠOVSKÁ 2005, str. 46)

- ***Rychlost řeči*** (mluví spíše pomalu - až příliš pomalu; mluví středně rychle; mluví velice rychle - až příliš rychle) (KŘIVOHLAVÝ 1988, str. 134)

  Obměna tempa (rychlosti) dopomáhá posluchačům lépe rozčlenit řeč. Tato stránka hlasu však není tolik užívaná. Jestliže dodržujeme jasné poklesy výšky hlasu a pauzy, rychlejší tempo (ne však ukvapené) řeči přidává na srozumitelnosti a věrohodnosti. **(**ALLHOFF 2008, str**.** 31-35)
- ***Objem řeči*** (řekne toho velice málo; přiměřeně – normálně hovoří; mimořádně mnoho toho napovídá)

  Objemem řeči rozumíme kvantitu (množství) slov, jež za určitou dobu člověk vyprodukuje. Jako v mnoha následujících bodech se jedná o individuální záležitost. Je známo, že ženy obecně vyprodukují větší množství slov než muži. Mikuláštík (2003) zmiňuje průměrné hodnoty vyprodukovaných slov za den – u žen se jedná o zhruba dvacet šest tisíc slov, muži se pohybují v rozmezí deseti až dvanácti tisíců. Objem řeči je podstatný zejména tehdy, pokud se bavíme o konverzaci dvou a více osob. Při této činnosti je významná aktivita účastníků a respektování přibližně stejného časového prostoru společníků, častý zlozvyk v komunikaci je **intruze** (skákání do řeči).
- ***Plynulost řeči*** (mluví dosti neplynule – s pomlkami; mluví normálně plynule; mluví „jako kniha“ – mimořádně plynule*)*

  V knize *Komunikační dovednosti v praxi* (2003) uvádí Mikuláštík ještě jeden bod, který je v projevu nezanedbatelným prvkem a úzce souvisí s tempem a plynulostí řeči:

  Pomlka je projevu chtěným (vědomým) či nechtěným přerušením promluvy. Neúmyslné pomlky mají rušivý charakter, souvisí s nižší úrovní mluvního projevu. Vědomé pomlky jsou umístěny nedlouho před nebo po pozici, která potřebuje být zdůrazněna, usnadňují posluchači vstřebání informace, zintenzivňují účinnost projevu.

  Pomlce (pauze) můžeme porozumět jako výzvě, očekávání, respektování komunikačního prostoru pro pronesení řeči partnerem, dá se jí rovněž naznačit potřeba zvýšení pozornosti posluchačů, prostor naslouchajících k zamyšlení nad předloženou myšlenkou; nepříznivé působení pomlky v našem projevu na druhou stranu prozrazuje, že se musíme zamýšlet nad dalším pokračováním řeči,

poukazuje tím na naši bezradnost, nejistotu a rozpaky; v jiných situacích dokonce dlouhá pomlka vyjadřuje uraženost a pohrdání. (MIKULÁŠTÍK 2003, str. 121)

- ***Intonace*** – *melodie řeči* (mluví stále stejným tónem – monotónně; hovoří s přirozenou intonací; „zpívá“ – přehnaná intonace)

  Intonace vychází ze změny tónu hlasové výšky; její funkce je sdělovací nebo emoční; měli bychom si dát pozor na monotónní nebo příliš vysoký hlas; obdobně jako dynamika pozitivně působí na pozornost a srozumitelnost. (NELEŠOVSKÁ 2005, str. 46)

- ***Chyby v řeči*** (v řeči je mimořádně hodně chyb - přeříkává se často, nedokončuje věty apod.; chyby v řeči jsou v mezích normálu; řeč je téměř bez chyb)

  Chyby v projevech mohou být artikulační (nepřesné vyslovování písmen, přeříkávání, koktání, nevhodná volba slov, přehnané artikulování), popřípadě zvuky nemající souvislost s artikulovanou řečí. Při malé koncentraci na původní téma se může stát, že do něj budou řečníkem vloženy nezamýšlené věty, poté je složité souvisle navázat na předešlé části. (MIKULÁŠTÍK 2010, str. 106)

- ***Správnost výslovnosti*** (výslovnost nepečlivá, nesprávná, nedbalá a tím i řeč dost nesrozumitelná; výslovnost je v mezích normálu; výslovnost přehnaně „rádoby“ co nejsprávnější) (KŘIVOHLAVÝ 1988, str. 134)

  - Přesná a zřetelná artikulace hlásek a jejich následné spojení do slov je základem srozumitelnosti projevu. K důvodům, kvůli kterým se řečník vzdaluje spisovné normě, se řadí <u>mluvně funkční vady</u>. Při soustavném a patřičném cvičení se však dají odstranit, a to i v dospělém věku. Jsou jimi například rotacismus (u této vady dochází k nesprávnému vyslovování hlásky **r**), rotacismus bohemicus (řečník nedovede řádně vyslovit hlásku **ř**), sigmatismus (jsou chybně vyslovované sykavky) atd. Jindy se však nejedná o vadu řeči, nýbrž o fixaci na nářeční výslovnost (nejrozšířenější je tzv. tvrdé l, přičemž spisovná výslovnost uznává pouze střední l). Chybná artikulace může vyústit v neurodynamické poruchy (patlavost) a neurózy řeči (koktavost, breptavost). (KROBOTOVÁ 2000, str. 9)

- ***Kvalita řeči*** – *věcnost hovoru* (projev mimořádně strohý, úsečný - téměř jen „ano“ a „ne“; projev přiměřený věci, o níž jde; projev mimořádně rozvláčný)

  Kvalita poměřuje, do jaké míry je výpověď srozumitelná a věcná či naopak rozvláčná, neurčitá a nepřesná, tj. redundanci (nadbytečnost dat ve výpovědi).

  (MIKULÁŠTÍK 2010, str. 105)
- ***Členění řeči*** – *frázování* (mluví „jako stroj“ - bez výraznějších přestávek a pauz, nedělá přestávky mezi větami; členění řeči v mezích normálu; přehnané frázování řeči - řeč je tím příliš roztrhaná)

  (KŘIVOHLAVÝ 1988, str. 134 - 135)

Dle Nelešovské (2005) bychom mohli do paralingvistických charakteristik projevu doplnit ještě následující části:

- ***Rytmus*** – zakládá se na střídání přízvučných a nepřízvučných slabik, pravidelný rytmus uklidňuje, nepravidelný napovídá změnu.
- ***Dynamika*** – zesiluje a zvýrazňuje slova, hlasitost řeči a její změny, silovou intenzitu. Je ovlivněna zaujetím pro přednášený obsah. Upoutává pozornost a zvýrazňuje projev, přispívá ke srozumitelnosti.

  (NELEŠOVSKÁ 2005, str. 46)

- ***Hlas a jeho vlastnosti –*** k prvkům hlasového ústrojí řadíme hrtan, hlasivky a rezonanční dutiny spolupracující s dechovým ústrojím. Rozkmitáním hlasivek výdechovým vzduchem se v hrtanu tvoří hlas. Přibližováním a oddalováním hlasivek a přenastavováním hlasové štěrbiny je vytvářeno periodické vlnění vzdušného sloupce, které se šíří jako zvukové vlny. Hlasivkový tón putuje nadhrtanovými resonančními dutinami. V průběhu tohoto procesu získává svou sílu, výšku a zbarvení.

  <u>Výška hlasu</u> – je individuální, souvisí s anatomickým uspořádáním hrtanu; mužské hlasivky kmitají přibližně 100x za vteřinu, ženské 200x (proto je ženský hlas o něco vyšší).

Síla hlasu – vědomě ji korigujeme, přizpůsobujeme prostředí a okolnostem.

Barva hlasu – závisí na věku, psychickém stavu, liší se u mužů a žen, určují ji povahové vlastnosti jedince, národnostní příslušnost; nižší hlas bývá většinou při poslechu příjemnější než vyšší, až pisklavý.

(ŽANTOVSKÁ 2015, str. 34-35)

- pro plné ovládání hlasu je nutný neustálý trénink, jenž zahrnuje cílevědomé ovládání dechových technik, cvičení síly hlasu aj. Hlasové únavě můžeme předejít, pokud hlas budeme ochraňovat tzv. *hlasovou hygienou* (mezi základní body patří například pravidelný příjem mírně teplých nápojů; hlas bychom neměli přepínat křikem, či naopak šeptat, uvědomovat si, že prostředí, které je zakouřené nebo jinak nevhodné, rovněž hlasu škodí atd).

(ŽANTOVSKÁ 2015, str. 35)

Nonverbální charakteristiky projevu

Při přednášení projevu nejsou významným faktorem pouze slova, jež řečník předává posluchačům. Postoj, který zaujímá, na nás jistým způsobem působí. Vnímáme, v jakém prostoru se řečník pohybuje, jaká gesta a mimiku vědomě či nevědomě užívá, dokonce i to, jak je oblečen. Celková upravenost vzhledu má na publikum značný vliv. Všechny tyto informace jsou přídavkem ke slovům, která jsou pronášena. (HÁJKOVÁ 2011, str. 149 - 150)

- **Kinezika (pohyb)**

  - Informace o tom, jakým způsobem bude projev probíhat, získáváme už při zaznamenání toho, jak se dotyčný pohybuje. Existují mluvčí, kteří se při svém projevu potřebují výrazně pohybovat - ať už po pódiu nebo v rámci řečniště. Nevýhodou tohoto způsobu je nemožnost řečníka zapisovat si případné poznámky k projevu. Pro posluchače neustálé otáčení se za řečníkem se stává po krátkém čase únavným. Proto se soustavný pohyb řečníka při projevu pokládá za nevhodný. Pohyb by měl být tudíž omezený, měl by souviset s výchozím místem.

- Mluvčí by měl zvolit pro svoje stanoviště polohu, při níž společně s diváky budou zaujímat tzv. trychtýř nebo zjednodušeně trojúhelník. Z tohoto bodu by se měl odpoutat pouze v případě, kdy chce na mapě či promítaném materiálu konkrétním ukázáním doložit svůj výklad. Zásadní chybu můžeme pozorovat v tom, pokud by překročil první řady svého publika, posluchači by se v takovém případě mohli cítit vyřazeni z komunikace.
- Po převedení do školní praxe je pohyb rovněž signálem, při němž vyučující na žácích dokáže vypozorovat nejrůznější poznatky. Způsob, jakým přichází dopředu k tabuli, může signalizovat to, jak si osvojil látku, jak je připraven. Jedinec, který si je vědom toho, co chce, se pohybuje rychle (ne však přehnaně rychle). Příliš rychlá chůze značí roztěkanost, nesoustředěnost a povrchnost. Z pomalé či loudavé chůze se dá vypozorovat nezájem, nuda či neochota komunikovat.

(HÁJKOVÁ 2011, str. 151 -152)

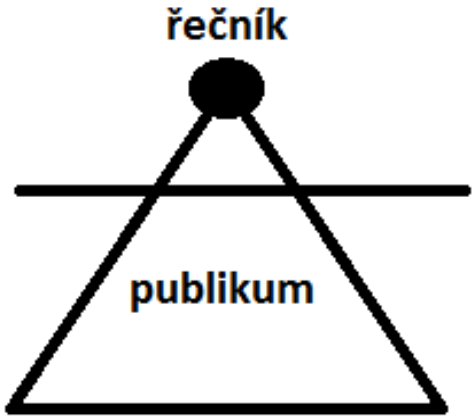

- **Gestikulace a mimika**

- Ačkoliv gesta spadají do pohybů, vyčleňují se pro svou důležitost v komunikaci samostatně. Jsou to posunky spojované převážně s našima rukama, nohama, pohyby celou hlavou i jejích jednotlivých částí (mimika).

(TEGZE 2003, str. 254)

- Tato kategorie obsahuje nejpropracovanější klasifikaci. U množství gest můžeme nalézt nápadnou výpovědní hodnotu, kterou na sebe mluvčí mnoho prozrazuje. Zkušení řečníci často jazyk gest studují, a to zejména proto, aby se těch nežádoucích vyvarovali a neprozradili na sebe například skryté emoce (HÁJKOVÁ 2011, str. 156)

- Gesta dle *významu* rozdělujeme na otevřená (ukazují se při nich dlaně a zápěstí, což značí upřímnost a přátelství), uzavřená (ruce před tělem, kterými můžeme dát najevo nedůvěru či nesouhlas), gesta nejistá a nervózní, gesta obranná, gesta útočná, gesta přemýšlivá. Dle funkce je dělíme na autosémantická (vědomá), která přímo vyjadřují obsah sdělení: *deiktická* (ukazovací) mohou v jistém případě nahradit ukazovací zájmena (to, tamto), mluvčí může na objekt ukázat rukou nebo ukazováčkem; *ikonická* (zobrazující) můžeme chápat jako obdobu synekdochy, při které jedna část zastupuje celek – tlustý člověk se znázorňuje jako velké břicho; *symbolická* (naznačující) v sobě zahrnují více abstrakce, proto je nutné znát význam gesta, abychom ho pochopili. Například poklepání na čelo značí hloupost; *kontaktová* slouží především k navázání kontaktu s druhou osobou – mávnutí ruky na pozdrav. (TINKOVÁ 2010, str. 128)

- **Posturika (postoj)**

- Nejjistější formou postoje, zvláště u někoho, kdo s projevy nemá velké zkušenosti, je stát u řečnického pultu a držet se jej (ne však křečovitě) oběma rukama. Znemožní se tím například nevhodná a nechtěná gestikulace. Při postoji ve volném prostoru by měl řečník v ideálním případě stát mírně rozkročen s vahou přenesenou na přední část chodidel. Tento typ držení těla označujeme jako *aktivní postoj*, ze kterého se dá snadno vykročit. Další bod, na nějž je třeba brát zřetel, je vzpřímené držení. (HÁJKOVÁ 2011, str. 153)

- pozice těla:

mírný záklon poukazuje na odtažitý postoj, nedůvěru a nezájem

mírný předklon naopak naznačuje snahu a zvědavost

nohy u sebe má jedinec, který očekává pokyny, pozorně naslouchá

rozkročené nohy značí nadřazenost, dominanci

překřížené nohy signalizují nejistotu, nezájem nebo obranný postoj

natočení bokem je pozice, při které je dávána najevo lhostejnost, nezájem, zdrženlivost a nerozhodnost

jedna noha kolem druhé vyjadřuje rozpaky a nesmělost

skloněná hlava sděluje pocit úzkosti, obavy, stydlivost

(TINKOVÁ 2010, str. 117-120)

1.4 Komunikační bariéry

Každý člověk ve svém životě zajisté narazil na problém, který mu zkomplikoval interpersonální komunikaci. Je důležité si uvědomit, z jakého důvodu se bariéra v komunikování objevuje. Takové poznání je prvním krokem k jejímu překonání nebo vyvarování se. Bariéry mohou přijít z vnějšího prostředí (**externí**), můžeme je však mít i sami v sobě (**interní**).

- Mezi **externí bariéry** řadíme především nové a neznámé prostředí (může na nás působit komisně, to pak přináší pocity přílišné oficiality, nejistoty). Rovněž přítomnost dalšího (třetího) člověka je pro rozhovor znervózňujícím prvkem. Bariérou se může stát i hlučné prostředí a vizuální rozptýlení (vede k nesoustředěnosti).
- **Interními bariérami** se stávají nejčastěji obava z neúspěchu **(**například u zkoušek, ta omezuje řádnou schopnost stylizovat projev dle našich původních záměrů). Bariérou Druhým faktorem mohou být problémy osobního charakteru, které se promítají do emocí (například zlost ovlivňuje kultivované chování a respekt k partnerovi). Třetí zmíněnou, však neméně důležitou interní bariérou v komunikaci, je povýšenectví, xenofobie, neúcta, eventuálně odpor.

  (MIKULÁŠTÍK 2003, str. 133 - 134)

Tréma

Nejistota, která s sebou přináší strach z mluvení, je velkou překážkou v mluvených projevech před větším publikem nebo při klíčových situacích rozhovoru. Co se týká rétorických projevů, tréma se považuje za jeden ze zásadních problémů. Vzniká především ve vědomí mluvčího, že při uvedených promluvách se stává terčem kritického hodnocení. Výzkum, který roku 1983 vykonali Allhoff a Berner, poukazuje na fakt, že pouze velmi malý počet respondentů u sebe nepostřehl obtíže pronášet řeč před větším publikem.

Prakticky každý pociťuje nebo v minulosti pocítil strach z přednesení projevu. Podněty, které způsobují strach (například již několikrát zmíněný projev či vrčící pes s vyceněnými zuby), aktivizují v momentu celé tělo na možnost využití jeho maximálního výkonu (útěk). Touto mobilizací se v těle odehraje velké množství změn (změna srdeční a tepové frekvence, dýchání, nezvyklé pocení, zvýšení krevního tlaku, celkové svalové napětí, zvýšení hladiny hormonů). S hormonálními změnami souvisí porucha koncentrace a paměti (dobře známá „okna“ - tj. výpadky paměti). Důvodem těchto stavů je neschopnost těla rozeznat, jestli nám hrozí opravdové nebezpečí a budeme muset bojovat či nikoli.

Tréma však není ničím, co by se nedalo ovlivnit. Díky sebekontrole ji můžeme udržovat v mezích, aby nepřerostla hranici, za kterou zablokuje řečové myšlení. Uvedeme si několik pouček, jak s podobnou situací lze nakládat:

- Změna vnitřního postoje - pokud si mluvčí uvědomí, že není jediným, kdo se potýká s podobnými stavy - tedy není to problémem jeho samotného, ale všech - má to velký psychologický dopad.
- Kontrola tělesných reakcí - některé z fyziologických stavů nemůžeme ovlivnit (například pocení), je však možnost naučit se s jinými naopak pracovat. Za pomoci relaxačních technik a cvičení se dá zmírnit svalové napětí. V mnoha případech mají řečníci tendenci k zátěžovému a povrchovému dýchání. Tento proces můžeme vědomě kontrolovat a naučit se tzv. správnému dýchání.
- Rétorické cvičení - promluva je kvůli stresu narušena například neuvědomělým postojem, který potlačuje gestiku (zkřížení paží), nasazením vysoké polohy hlasu, omezením zrakového kontaktu naznačujícím nejistotu. Všechny tyto projevy mohou být opět kontrolovány vědomím. Pomocníky k uvědomění si takového neuvědomělého chování jsou semináře zaměřené na rétoriku. Zde stres a jeho zvládání zařazují jako jedno ze stěžejních témat.

2. Rétorika

S fenoménem řeči můžeme spojovat vznik umění, náboženství, filozofie i vědy. „*Řeč je jazykem sociokulturním, je* ***významnou ontickou procedurou vytváření a evoluce kultury. Aby lidé překročili práh biotické sociální organizace*** *lidského společenství, aby vytvořili kulturu s jejími složitými duchovními formami, s jejími institucemi, technologiemi a materiální kulturou,* ***museli začít mluvit****. Řeč tedy nenahrazuje ani pouze nedoplňuje starší chemickou orientaci, gesta, mimiku a příjem informací o vnějším světě zrakem, sluchem, hmatem. Svým závazným sociokulturním kódováním smyslově-neurální informace všechny tyto formy* ***překrývá, významově je zastírá****.*“ (BUCHTOVÁ 2006, str. 11-12) Řeč se rychle stala nezbytnou a významnou součástí lidského a veřejného života, mnozí se zabývali jejím studiem a rozborem. (BUCHTOVÁ 2006, str. 16)

2.1 Historie rétoriky

Slovo rétorika můžeme přeložit jako tzv. věda o mluvení. Toto označení pochází původem z řeckého slova *rhésis* – řeč. *Rhétor* pak bylo označení řečníka, mistra slova a učitele řečnictví. Právě ve starověkém Řecku disciplína rétorika zažila snad největší rozkvět. Bylo tomu tak zejména proto, že Athéňané patřili mezi „milovníky poslechu“. Pokud někdo chtěl promlouvat k lidu na veřejných shromážděních (na kterých se rozhodovalo o závažných otázkách demokracie) či se hájit u soudu, musel řeč pronášet sám. Vedle dramatu, hudby a jiných byla rétorika považována za tvůrčí umění. Každý politik, učitel, herec nebo obchodník byl jen natolik úspěšný, nakolik dokázal hlasem ovládnout prostor a předloženými argumenty ovlivnit mysl svých posluchačů.
(BUCHTOVÁ 2006, str. 16, KOHOUT 1999, str. 16)

Pokud by byl člověk zdatným řečníkem a neřídil by se jakýmsi etickým kodexem, mohl by strhnout dav nejen k velkému, ale i k divokému řádění. Z toho důvodu se mnozí filozofové ve svých spisech zabývali úvahami o **etice** řečníka. Mohl by předkládat posluchačům polopravdy, mobilizovat předsudky, nemusel by se obávat lží a praktikovat známé pravidlo „účel světí prostředky“. Neinformovanost lidí a působení na jejich emoce mohly být zneužity, jak se mnohokrát stalo u různých demagogů. Lid byl zmanipulován k nenávisti a ničení daného nepřítele, jímž se mohl stát jiný národ či skupina obyvatel. (KOHOUT 1999, str. 16)

Klasičtí filozofové nezkoumali však rétoriku pouze z hlediska etického. Zaměřovali se i na stránky senzorické a motorické. *Senzorickou* řečí označovali tu, která je přijímána smysly – řeč ze zorného úhlu posluchače. *Motorická* řeč je totožná, ovšem z pohledu řečníka (řeč, která má pohnout posluchače k akci). Klasická rétorika si uvědomovala nutnost hodnocení projevu z obou těchto pólů – aby se řečník nezaměřoval pouze na obsah a formu, nýbrž i na účinky v sociálním terénu, do něhož řeč vstupuje. Téma musí být zprostředkováno divákovi „na míru“, musí volit odpovídající jazyk, způsob argumentace. Rétoři mimo jiné chápali vztah mezi myšlením a řečí -logický projev nutně vychází z logického myšlení. (KOHOUT 1999, str. 17)

Jak je známo, tento obor procházel v rámci dějin nespočtem vývojových změn dle toho, na co byl právě kladen zásadnější důraz, které aspekty rétorické komunikace byly v popředí a podobně. V literatuře proto můžeme nalézt vymezení **rétorických směrů** (teorií):

- <u>Rétorika jako model přesvědčovací komunikace</u>
  - stávající model je reprezentován řeckými sofisty (putovními učiteli rétoriky), kteří zakládali své učení na svobodné diskuzi, možnosti různě interpretovat fakta, jevy a události
  - byl založen na argumentaci, která účelně působila na city a fantazii spíše než na rozum, byl sugestivní.

- <u>Rétorika jako propagace filozofie a vědy</u>
  - osobností reprezentující tento model byl řecký filozof Platón, podle jeho názoru má být řečník hlasatelem dobra, spravedlnosti a krásy
  - měla tak sloužit k šíření filozofické pravdy (vědeckých poznatků)

- <u>Rétorika jako všeobecná teorie argumentace</u>
  - za klasického představitele považovali Aristotela, podle něhož byla rétorika teoretickým a praktickým užíváním argumentace, zastávala rovnocenné místo jako logika
  - východiskem argumentace je objektivní pravda (to, co se stalo a nestalo)

- Rétorika jako nástroj politického působení
  - Cicero, zastánce této teorie, považoval tuto oblast za nejzásadnější složku politiky, řadil ji k nejvyšším schopnostem; rétorika a filozofie byly dle jeho názorů na stejné úrovni
  - v politických úvahách je zásadním předpokladem to, aby rétor dbal na čest a důstojnost

- Rétorika jako nástroj výchovy a vzdělávání
  - osobou, která se spojuje s tímto bodem, byl Quintilianus, první učitel řečnictví placený státem; rétorika hraje klíčovou úlohu v komunikačním a mravním rozvoji žáků
  - prohlubuje schopnost výkladu, vysvětlení a vymezení učiva, má humanizující účinek

- Rétorika jako teorie textu a stylistika
  - rovněž se zabývala studiem zaměřeným na jazykové formy, po určité době se stala součástí teorie jazykové komunikace - zkoumá lexikální, gramatické, stylistické a sémantické vlastnosti jazykového komunikátu
  (LOTKO 2009, str. 14 - 16)

Nebudeme se však podrobněji zabývat dlouhou historií řečnictví, začínající ve starém Řecku. Od té doby se poznenáhlu vyvíjela v rétoriku křesťanskou, humanistickou, osvícenskou atd. Zmíníme se ale o pojetí tohoto předmětu jedním z významných českých filologů, spisovatelů a překladatelů, kterým byl **Josef Jungmann**. Ten se svou knihou ***Slovesnost***, sloužící jako učebnice básnické a řečnické výmluvnosti, snažil, aby byla nově formující se česká společnost, doposud silně ovlivněná česko-německou dvojjazyčností, vedena ke čtení s porozuměním a měla možnost vlastní souvislé vyjadřovací aktivity (a to hlavně ve vědní, kulturní a politické oblasti). „*Zajímavá je otázka předloh Jungmannova díla. O některých vzorech se v úvodu autor zmiňuje sám: „Vydavatel k tomu hleděl, aby známé věci v dobrý pořádek uvedl, a co možné, v jednom základu celou budovu postavil. Něco ovšem jemu samému, mnohém více Reinbecku, Pölitzovi, Eberhardu a jiným náleží.“ Mezi tyto jiné zdroje lze počítat zejména Kvintiliána, Komenského (jeho Zpráva a naučení ovlivnila uspořádání i domácí terminologii Slovesnosti), Gottscheda, Blaira. Obtížnost*

úplného výčtu charakterizuje věta z úvodu, již je ostatně možné vztáhnout na celé dějiny oboru: „sedícímu uprostřed spisů klasických originálním zůstati vidí se jemu býti nemožno“. (KRAUS 2011, str. 192)

Z řeckého rétora Kvintiliána vycházejí zejména poznatky o *výmluvnosti*. Jejím cílem je každé téma pojmout „správně“, při tvorbě písemného nebo mluveného projevu se řídit pravidly výmluvnosti (rétorika). Jungmann souhlasí s Kvintiliánovou myšlenkou, že výmluvnost se může zabývat celým spektrem problémů a může využívat nejrůznější funkce jazyka na veřejnosti i v soukromí. Rovněž lze v knize pozorovat též vliv Aristotela. Jungmann navazuje na tzv. „*přirozenost lidské duše*“ a rozeznává tři přirozenosti:

- poznávací / představovací (logické spojování a dělení pojmů - oblasti vědy a umělecké prózy)
- cítící (půvab a hloubka citů - poezie)
- snažící / žádací (cílem je dle jeho slov „představy a city ve skutek pravdivý uvést“ - řečnictví)

Každý druh výmluvnosti má určitý podnět, kvůli kterému je vytvářen. Próza je výsledkem představ, poezii tvoří emoce a city a řečnictví snahy. U všech se rovněž vyskytuje *nejvyšší idea* - k próze přiřazuje pravdu, k básnictví krásu a k řečnictví dobro.

V jednotlivých oddílech řeší mimo jiné „uspořádání látky“, její vnější přirozený a vnitřní umělý pořádek, část „o proslovení“ zkoumá logickou, gramatickou a slohovou správnost díla. Hlavní slohové vlastnosti vidí ve *světlosti* (logické uspořádání díla), *mocnosti* (závažnost tématu) a *líbeznosti* (přirozený projev citů, jež jsou vyjádřeny tropy a figurami). Řečnické žánry rozděluje na duchovní (dogmatické, etické, smíšené) a světské (politické, vojenské, soudní, akademické, pohřební, oslavné). (KRAUS 2011, str. 191 - 193)

2.2 Moderní rétorika

Na přelomu 19. a 20. století předmět rétoriky zaznamenal významný vývoj - o tomto období mluvíme jako o *renesanci rétoriky*. Na mnoha místech ve světě byly založeny rétorské školy. Kvůli značnému rozvoji masové komunikace, propagandy a reklam se stala středem zájmů odborníků usilujících o její rozmach. Nejsou to pouze odborníci, které rétorika a její moderní pojetí zajímá a využívají ji. Týká se taktéž všech, jejichž každodenním úkolem je

nejrůznější spolupráce s lidmi - oslovování, získávání, přesvědčování, informování, organizování i vedení.

V našich zemích se velký zájem o rétoriku přiřazuje zhruba k 70. a 80. letům minulého století, a to zejména u popularizátorů (lektorů) vědeckých, respektive technických oborů, obřadních řečníků (oddávající, smuteční řečníci) atd. V těchto letech začaly rovněž vznikat řečnické příručky (například J. Kraus 1981, E. Lotko 1986). (LOTKO 2009, str. 13 - 14)

Moderní rétorika se dá popsat jako teorie, jež se zabývá účinnou veřejnou komunikací. Jejím hlavním snažením je nejefektivnější přesvědčení posluchače a jeho získání na řečníkovu stranu. Tato přesvědčovací technika využívá několik prvků, které se vzájemně doplňují. Jsou jimi **obsahové prostředky** - ty užívají argumentaci, logické vyvozování závěrů a optimální kompoziční postupy. **Jazykové prostředky** podtrhují účinnost obsahu vhodným zvolením lexikálních a syntaktických jednotek. Jako poslední bod, jímž řečník může zvýraznit sílu projevu, je **neverbální chování**. Z těchto bodů se pak formulují zásady, jimiž dosáhne řečník efektivní komunikace - nejedná se pouze o deskriptivní disciplínu, ale zároveň i o preskriptivní (návodnou). (LOTKO 2009, str. 16)

2.3 Rozdíl mezi mluveným a písemným jazykem

Písemný jazyk je takový jazykový projev, který je zaznamenáván. Pojem *mluvený jazyk* chápeme jako jazykový projev, jehož původce je současně mluvčí (přímo či nepřímo - rozhlas, telefon). Písemný projev tak můžeme označit jako optický a mluvený jako akustický.

Pokud hovoříme o těchto dvou formách, nejedná se o rozlišení mezi normami spisovnými, hovorovými nebo uměleckými. Jde pouze o dvojí podobu jediné normy - spisovné. Mají společné výrazové prostředky, částečně se různí při jejich užívání (např. slovosled). Liší se rovněž v **citovém zaujetí**, které obsahuje mluvený projev. V písemném projevu nemáme možnost postřehnout důraz výslovnosti na konkrétním místě ve větě. Můžeme pouze na zásadní část upozornit tak, že klíčové slovo umístíme na konec věty (tzv. psychologický přísudek). Mluvený projev dokáže zaujmout např. **výslovností**, mimojazykovými projevy, posunky a pohyby. Mění se vydechovaný a tónový přízvuk, hlas se dle potřeby zeslabuje nebo zesiluje, zrychluje či zpomaluje tempo aj. Projev rovněž doprovází pohyb rukou, hlavy, obličeje (viz neverbální komunikace).

Při tvorbě písemného projevu máme možnost důkladně zvážit výběr výrazových prostředků, vložení jednotlivých slov, sousloví, rčení atd. Text dělíme na odstavce, paragrafy,

kapitoly. Tím vším usnadňujeme čtenáři porozumění. Může si zvolit vlastní tempo sledování tohoto projevu, zastavit se u konkrétních částí, případně se vrátit a přemýšlet o nich. Ústní projev není možné čtenáři tímto způsobem podat, jelikož plyne nepřetržitě. Posluchač je závislý na mluvčím. Většinou se promluva zpomalí, pokud chce upozornit na důležitou pasáž. Jestliže posluchač neporozumí určitému úseku, nemusí rozumět i následujícím navazujícím částem. (TRÁVNÍČEK 1948, str. 56-60)

2.4 Příprava projevu

Řečník při projevu utváří takovou komunikační situaci, při níž je v kontaktu s publikem nepřetržitým proslovem. Rozdíl mezi monologem (tedy tím, že mluví pouze řečník) a dialogem spočívá ve formě očekávané odezvy. Dialog vyžaduje pohotové reagování ze strany posluchače a je tím pádem tvořen sledem otázek a odpovědí, na druhou stranu monolog nevyžaduje okamžitou odezvu posluchačů. Zpětná vazba následuje až po dokončení souvislého přednesu, většinou obsahuje dotazy, komentáře či námitky.
(ŽANTOVSKÁ 2015, str. 181)

Schopnosti řečníka nejsou u nikoho z nás vrozené. Kdo se chce v této oblasti zdokonalit, nejprve musí nastudovat a osvojit si teoretické poznatky, vzít si příklad z uznávaných řečníků a vše pilně cvičit. Buchtová (2006) tento trénink přirovnává ke sportovcům, kteří taktéž neustále cvičí nejdůležitější základní pohyby. (str. 126-127)

Kromě spisovné češtiny existuje ještě několik forem, jež doma (obecná, nespisovná), v zaměstnání (slang) nebo při zájmové činnosti (argot) používáme. Při slavnostnějších příležitostech však volíme knižní podobu spisovného jazyka, před publikem v rámci prezentace si můžeme dovolit hovořit hovorovou spisovnou češtinou. O komunikační situaci rozhoduje obecenstvo - jsou voleny vhodné jazykové prostředky. Nespisovná forma mluvy působí neprofesionálně a nepřipraveně. Ti, ke kterým řečník promlouvá, by pak mohli mít pocit, že o ně nemá náležitý zájem. (ŠPAČKOVÁ 2003, str. 80-81) Naopak přílišná snaha o nejpreciznější sestavení projevu může na posluchače působit strojeným dojmem. Mnoho řečníků má tendenci užívat slova a tvary, které by promluvu odlišovaly od běžné mluvy. Přehnaná strojenost slov však dává projevu dokonce až archaickou formu. Ta narušuje pozornost a zájem posluchačů. (LOTKO 1986, str. 12)

Fáze přípravy projevu

Nejosvědčenější postup, jenž slouží jako vzor pro logickou strukturu textu, vytvořil Aristoteles. Sestavil pět etap (kánonů) procesu vzniku řeči:

- Invence (inventio) - v první řadě je nejdůležitější stanovit téma a vyhledat vhodné argumenty, což má zásadní význam při přípravném procesu.
- Dispozice (dispositio) - uspořádání řeči, které bude sloužit k nejpůsobivějšímu projevu.
- Elokuce (elocutio) - stylizování textu, které zahrnuje gramatickou správnost, slohovou jasnost, rovněž musí být jazykovými prostředky přiměřené tématu i předpokládaným posluchačům.
- Memorování (memoria) - zvládnutí a zapamatování textu k přednesu, aniž by ho musel řečník číst.
- Přednes řeči (actio, pronuntiatio). (HÁJKOVÁ 2011, str. 93)

1. Invence

Stanovení a pojetí tématu řeči

Důležitými body při vytváření projevu je mít určitý vztah k tématu, o němž řečník hovoří, a vědět, jakým způsobem si opatřit nezbytné informace, které budou sloužit jako základ. Moderní doba vybízí k nejjednoduššímu řešení, jímž je pátrání po potřebných materiálech na internetu. Přestože zde nalezneme většinu vyhledávaných údajů, zůstává otázkou, zda jsou důvěryhodné. Je tedy třeba, aby všechny získané podklady, o nichž hovoříme, případně na které odkazujeme, byly dohledatelné pomocí bibliografických údajů - umožňují zpětné dohledání a ověření faktů.

Po sesbírání potřebných dat je důležité zvolit nejvhodnější způsob, jak je předat posluchačům. K tomuto účelu slouží několik slohových postupů: informační, popisný, vyprávěcí, výkladový, úvahový. Každý se vyznačuje jinou charakteristikou. Informační postup pracuje s věcným konstatováním faktů, popisný systematicky a uspořádaně vystihuje vnější podobu jevů. Vyprávěcí postup se soustředí na časovou posloupnost dějů, výklad a úvaha na kauzální (jeden jev je příčinou druhého) souvislosti. Na základě volby jednoho z postupů se vytvoří slohový útvar. Z informačního postupu vzniká zpráva, oznámení, referát,… Popisný postup utváří různé druhy popisů, vyprávěcí se realizuje jako vypravování

či různé epické literární žánry. Výkladový a úvahový postup slouží k tvorbě přednášek, studií, úvah, esejí. Třetí fází je volba komunikačního záměru - čeho chce řečník projevem dosáhnout.

Argumentace

K předkládaným tvrzením je nutné doložit argumenty, které slouží jako podpůrný prostředek a odůvodňují skutečnosti, o nichž řečník posluchače přesvědčuje.

Argumenty můžeme dělit na **logické (**klíčovým bodem u logické argumentace je její ověřitelnost) a **emocionální** (staví na zkušenostech, pozorování, názorech).

Logická argumentace: odvolává se na historická fakta, přírodní či lidské zákony, grafy, statistické záznamy. Může dokonce pracovat i s názorem autority (názor, posudek odborníka).

Emocionální argumentace: podává názorné příklady možného využití předkládaného řešení či prodávaného zboží, vyzdvihnutí jeho předností a výhod, příběhy z praxe. Zaměřuje se na citovou složku posluchače, aby s tímto argumentem následně souhlasil.

Faktorem, který ovlivní úspěch projevu, je množství předkládaných argumentů a jejich správné využití. Nejde pouze o to sesbírat co nejvíce argumentů, aby mluvčí podpořil svůj postoj, musí se rovněž využít ve správný čas. Nejpůsobivější argument se většinou využívá až ke konci proslovu, aby mohl nejlépe vyniknout a utkvěl posluchačům v paměti. (HÁJKOVÁ 2011, str. 93 - 98)

2. Dispozice

Je nutné poskládat části projevu tak, aby obsahoval vše, co řečník zamýšlel sdělit svému publiku a na druhou stranu aby tyto informace byly pro posluchače zajímavé. Při uspořádávání jednotlivých složek textu se můžeme řídit **přirozenou** nebo **umělou organizací**.

Přirozeně organizovaný projev sestavujeme například u vypravování, kdy se postupuje od začátku děje postupně k jeho konci, aby děj korespondoval s časovou linkou. Popis se řídí zřetelným jevovým východiskem - pravidlo seshora dolů (nebo naopak), od nejbližšího k nejvzdálenějšímu. Východiskem výkladu je hypotéza, která se ověřuje v experimentu, vše se pak shrne v závěru a zobecnění.

Uměle organizovaný projev svůj obsah přizpůsobuje jeho zajímavosti, například retrospektivní vyprávění. Vědecké pojednání představuje nejprve závěr. Přes provedený experiment se přechází k východiskům výzkumu, deduktivní argumenty dále dokládají k závěru vysvětlení. Umělé uspořádání textu se tedy využívá především k zaujetí posluchače

či čtenáře a vzbuzení jeho pozornosti, je však potřeba dbát na úplnost jednotlivých složek textu. (HÁJKOVÁ 2011, str. 98)

K zajištění úplnosti a strukturovanosti textu se využívá osnova. Tinková (2010) ji definuje takto:

O osnově projevu (ať už písemného nebo mluveného) můžeme hovořit jako o „lešení“, jež ho podpírá. Díky ní řečník stanoví promluvě logický řád, který plynule přechází od známého k neznámému, dodržuje časové či místní řazení. Tím se vyvaruje nepřehlednosti, jež by posluchače mohla mást. Schéma projevu by mělo začínat představením tématu a problematiky. Plynule navazuje přednesení faktů a případné argumentace. V závěru se nejčastěji shrnují nejvýznamnější poznatky.

Obsah se většinou pro přehlednost shrnuje do tzv. **dílčích částí**:

- **Úvod** utváří první dojem, proto je velmi důležitou složkou, kterou bychom neměli podceňovat. Řečník by se měl posluchačům především představit. Až poté by je měl seznámit s tématem a cílem projevu. Nakolik těmito několika větami své diváky zaujme, se později projeví na jejich pozornosti a zaujetí. I přes jeho jednoduchou strukturu není od věci zařadit otázku či citát.
- Ve **stati** se dále rozvádí hlavní myšlenka. Mimo to je zde prostor pro odborné komentáře, praktické příklady, obrazový materiál, audio nebo videonahrávky. Z toho plyne, že tato část bude nejrozlehlejší. Proto by měl být brán zřetel na **kompozici projevu**. Posluchači dokáží svou <u>pozornost</u> soustředit prvních 20 minut, na začátku je třeba uvést nejstěžejnější informace a fakta, která jsou náročnější na vnímání. Poté je vhodné užití například doprovodného obrazového materiálu, kazuistiky aj. Logické uspořádání projevu má zabránit přecházení od jedné myšlenky k druhé a odbíhat tak od tématu. Všechno by mělo kontextově souviset.

Buchtová (2006) navrhuje, aby tvorba projevu započala právě ve stati, tj. hlavní části řeči, úvod a závěr navrhuje promyslet až po jejím dokončení. Nejefektivnějším způsobem při projektování jádra je nejprve vytvořit systém myšlenkové mapy, aby mluvčí postihl všechny informace, které chce sdělit. Ta má napomoci utřídit si myšlenky a dát je následně do souvislostí. (str. 127-128)

- Závěr shrnuje podstatné a zdůrazňuje klíčové body, které by si měl posluchač zapamatovat. Stejně jako na začátku, také závěr můžeme obohatit o další části, jako je možnost diskuze, otázka, zamyšlení, … A jako bylo úvodní

představení, na konci by se nemělo zapomínat na závěrečné rozloučení. (TINKOVÁ 2010, str. 19 - 21)

Hájková (2011) obměněnou osnovu shrnuje do bodů:

I. Úvod
- 1. Uvítání
  - a) Pozdrav auditoriu/čtenářům
  - b) Představení řečníka
- 2. Téma projevu
- 3. Důvod /motivace řeči

II. Stať
- 1. Precizace tématu
- 2. Struktura projevu
- 3. Vlastní informace
- 4. Argumenty
- 5. Předjímané protiargumenty
  - a) Možné námitky a protiargumenty
  - b) Minimalizace námitek a vyvrácení protiargumentů
  - c) Dotazy a připomínky z auditoria a reakce na ně
- 6. Shrnutí řečeného

III. Závěr
- 1. Vyvození závěrů
- 2. Odkaz na zdrojové informace, kontakt řečníka
- 3. Rozloučení
  - a) Poděkování za pozornost
  - b) Pozdrav a odchod řečníka

Tato struktura platí především pro věcné a informační projevy. Odlišnou a specifickou strukturu má vypravování, se kterým se ve školách žáci setkávají častěji. Skládá se z pěti fází: **Expozicí** rozumíme začátek, uvádí čtenáře do děje a seznamuje ho s hlavními postavami. **Kolize** označuje zápletku, v této části se vytváří nový dějový prvek, popřípadě se objevuje

další postava, která zkomplikuje příběh. Ve střední části **krizi** dochází k vyvrcholení vyprávění, postavy řeší problém nebo konflikt, který vznikl. S **peripetií** přichází další dějový prvek, jenž naznačuje nový pohled na problém a jeho řešení. Závěr neboli **katastrofa** ukončuje příběh rozuzlením překážky.

3. Elokuce

V každém jazyce existují rozlišení od jeho spisovné podoby ve slovech (jejich tvarech, pravidlech spojování) a řeči (způsoby promlouvání lidí, individuální volba jazykových prostředků, jejich řazení, mluvní návyky, výslovnost aj.). Děje se tak díky tzv. teritoriálnímu vlivu, tj. jazykovému specifiku (rozdílné hláskosloví) určitého území. Do stylizace projevu můžeme mnohdy začlenit rovněž tzv. zautomatizovaná slova či slovní spojení, ta však mohou být ve své podobě nepřesným obratem. Na náš jazyk totiž působí slova ovlivněná zmíněným teritoriem, dobovou a sociální charakteristikou. Podoba mateřského jazyka se u každého individuálně různí (odborně to můžeme označit jako idiolekt).

4. Memorování

Přestože je název čtvrté etapy tvorby projevu odvozen ze slova *memoria* (paměť), nepředepisuje řečníkům, aby se učili každé slovo svého projevu nazpaměť. Důležité je mít na mysli zvukovou podobu promluvy. I kdyby se stalo, že by řečník musel z nějakého důvodu text předčítat, i tak musí působit jako přednášený. Může si například v textu vyznačit intonační tečky, při kterých poklesne hlasem, stoupavou melodii otázky aj. Při opakování textu je vhodné kontrolovat před zrcadlem i mimiku a trénovat techniku očního kontaktu.

5. Proslovení řeči

Samotný projev by měl mít řečník pečlivě připraven. Zbývá mu už pouze příprava v prostředí, ve kterém se jeho řeč uskuteční. Měl by tedy přijít do místnosti o něco dříve a vyzkoušet její akustiku, aby mohl zvolit vhodnou sílu hlasu a svůj přednes předat v co nejlepší podobě posluchačům.

Slovní zásoba

Termín slovní zásoba zahrnuje všechna slova jazyka (národní slovní zásoba) spisovná, slova různých vrstev, období atd. Kdybychom chtěli hovořit o rozložení slovní zásoby, mohli bychom vytvořit skupiny slov, která můžeme použít za každé situace. Takovými jsou například být, mít atd. Jinou skupinou jsou slova specifická, jež se užívají pouze v určitém prostředí nebo určité oblasti (profese, zájmová činnost). První typ označujeme jako **bezpříznakový** (neutrální), o druhém hovoříme jako o **příznakovém** (děvče - *holka*, podvod - *podfuk*, měsíc - *luna*).

Mimo jiné může být slovní zásoba vztažena na člověka - **individuální slovní zásoba**. Aktivní slovní zásobu tvoří slova, která člověk může využít v běžné komunikační situaci. Odhaduje se, že zhruba šestileté dítě by mělo znát kolem dvou a půl tisíce slov, u dospělých lidí se rozpětí pohybuje mezi třemi až deseti tisíci. Pasivní slovní zásoba obsahuje slova neužívaná v běžné komunikaci, a přesto jim rozumíme. Měla by být zhruba třikrát větší než aktivní SZ.

Práce se slovní zásobou při tvorbě projevu:

Jelikož je čeština velmi bohatým jazykem, v řečnickém projevu bychom se měli vyvarovat neustálému opakování jednotlivých slov a frází. Způsobem, jak se tomuto problému vyhnout, je užívání **synonym**. Tím se stane projev zajímavějším. Potřebnou slovní zásobu si můžeme rozšířit četbou, poslechem kvalitních řečníků a tréninkem (například k zadanému slovu musíme vymyslet 5 synonym). Znalost synonym zvyšuje pohotovost vyjadřování a můžeme následně zvolit nejvhodnější výraz.
(ŠPAČKOVÁ 2003, LOTKO 1986)

Není důležité pouze znát správný význam jednotlivých slov, měli bychom je rovněž umět náležitě používat (jako příklad můžeme uvést spojení *potenciální možnost, čelné pracovní výsledky*). Je tedy důležité, abychom uvažovali nejen o oddělených významech, ale taktéž o jejich celkovém spojení. (LOTKO 1986,str. 16)

Četnost **cizích slov** je zastoupená v uměleckém díle mnohem méně než v odborném textu. V publicistických projevech se rovněž objevují často. Pro posluchače může být velká míra užívání přejatých slov matoucí, protože mnohdy nemusí znát jejich pravý význam. Některá slova jsou nezastupitelná, neboť pro ně neexistuje jiný termín (laser, televize). Ve větší míře jsou užívána zejména pro svou kratší podobu (slovo *ofsajd* jinak vyjádříme jako postavení mimo hru) nebo možnost tvoření odvozenin (fotbal - fotbalový - fotbalista; kopaná -

0 - 0). Pro jejich přesnější vyjádření a mezinárodní srozumitelnost je užívají odborníci, přesto bychom se v běžném textu měli vyvarovat jejich nadbytečnému vkládání.
(LOTKO 1986, str. 17-20)

Alena Špačková (2003) navrhuje v případě užívání cizích slov následující rady:

- Pokud se posluchači neskládají výhradně ze specializovaných odborníků, je vhodné omezit užívání či vysvětlit význam.
- Před zařazením do textu musíme s jistotou znát jejich pravý význam.
- Měli bychom se rovněž přesvědčit o jejich správné výslovnosti.
- Cizí hlásky, které čeština postrádá, bychom měli nahradit hláskami českými.
- V případě, že budeme chtít použít cizojazyčného citátu, musíme respektovat jeho původní znění.

(ŠPAČKOVÁ 2003, str. 84-86)

Výplňová slova - jsou nešvarem mluvené řeči. Pro získání času na přemýšlení si řečník často pomáhá tzv. redundantními (výplňovými) slovy. Může se jednat například o hezitační slova a pazvuky („é“), vkládání nepotřebných slov do vět („tak“, „takže“, „já se domnívám“, „v podstatě“, „v zásadě“). Účinným způsobem, jak se zmiňované jazykové nedokonalosti zbavit, je požádat některou z blízkých osob, aby řečníka upozornila vždy, když konkrétní slovo či slovní spojení pronese. Po čase může provozovat sebekontrolu a snažit se výrazu vyvarovat. (ŠPAČKOVÁ 2003, str. 84)

Špačková (2003) uvádí některé nedostatky a podává návod k nápravě:

- Měli bychom se vyhnout **hromadění podstatných a přídavných jmen za sebou.**
- **Užívat aktivní tvary sloves**, které dávají projevu živější formu.
- **Abstraktní slova nahradit konkrétními.**
- Při vhodné příležitosti můžeme vložit specifická **zdrobnělá nebo citově zabarvená slova.**
- Neměli bychom začleňovat přechodníky.
- Vhodné je **omezení zájmen**, jejich častý výskyt je trendem současné doby zejména díky cizím jazykům.
- Slova správně poskládaná do vět **náležitě skloňujeme a časujeme.**
- Měli bychom rovněž být opatrní při **větných vazbách a slovosledu**. Máme tendenci své myšlenky zkracovat a vynecháváme tak „nepotřebná“ slova, proto může projev způsobit nedorozumění a znít dokonce komicky.

- Nejlepší variantou je **mluvit v jednoduchých větách** a nezaplétat se do složitých souvětí. (ŠPAČKOVÁ 2003, str. 84-86)

Typy řečnických projevů

Thomas Wieke v publikaci *Rétorika v praxi* rozlišuje několik typů nejčastějších projevů. Řečník si dle Wiekeho konkrétní formu svého vystoupení má volit dle zvážení jednotlivých faktorů, jako je *příležitost*, při níž se bude řeč pronášet. Dalšími body, jež taktéž ovlivňují výběr, jsou *téma* a *obecenstvo*. V souvislosti se žáky na základní škole bychom si mohli uvést tyto:

- **Extempore** - spontánní kratší řeč, která vzniká např. u příležitostí vyvracení argumentů oponenta
- **Prezentace** - řeč doprovázejí vizuální nebo multimediální doplňky; často se jedná o přesvědčovací řeč vystavěnou na argumentaci
- **Proslov** - nikdy není čtený, neměl by trvat více než 15 minut, ve většině případů je pronášen spatra nebo za pomoci poznámek na papíru
- **Přesvědčovací řeč** - účelem je přesvědčit posluchače o myšlence řeči - ztotožnit se s ní za pomocí argumentace
- **Referát** - účelem je předat nové informace, poučit posluchače; důležité je členění projevu a volba správného vyjádření; emoční stránka se zcela vypouští, stěžejní je téma. (WIEKE, T. 2005. str. 22 - 25)

Eva Tinková (2010) uvádí následující:

- **Debata** - řeč vedená mezi dvěma oponenty, kteří se vzájemně snaží přesvědčit toho druhého o správnosti vlastního tvrzení
- **Diskuse** - výměna názorů na určité téma, cílem je rozebrat problematiku z různých pohledů na základě shromážděných argumentů a nalézt nejvhodnější řešení
- **Interview** - informování posluchačů na základě rozhovoru
- **Komentář** - objasňuje událost nebo text z určitého stanoviska nebo zachycuje hlavní myšlenku
- **Přednáška** - má naučný obsah, přináší nové poznatky a náhled do problematiky

  (TINKOVÁ, E. 2010. str. 18)

Allhoff (2008) doplňuje tento výčet o jeho 3 dělení:

- **Informativní řeč** - obsahuje všechny situace, které obsahově zprostředkovávají informace či poznatky (prezentace, odborná přednáška aj.)
- **Persuasivní řeč** - snaha o formování názorů, posiluje existující nebo přesvědčuje o jiném mínění (politická řeč, komentář)
- **Situační řeč** - všechny druhy proslovů, které se uskutečňují u určitých příležitostí (jubilejní proslov, smuteční řeč, atd. - obsah záleží na konkrétní příležitosti), každá řeč je tedy pronášena v určité situaci, zprostředkování informací ani vytváření názorů zde naopak není podstatnou složkou (ALLHOFF, D. 2008. str. 44)

3. Pojetí základního vzdělávání v RVP

Základní vzdělávání je povinnou formou školní docházky. Je rozděleno na dva organizační stupně, které na sebe souvisle organizačně i didakticky navazují.

První stupeň se vyznačuje přechodem dětí z rodinné péče a předškolního vzdělávání k povinnému, pravidelnému a systematickému vzdělávání. Zakládá se na poznávání, respektování a rozvíjení osobitých potřeb, možností a zájmů jednotlivců. Toto vzdělávání by mělo stimulovat žáky k dalšímu soustavnému učení, hledání, objevování, tvoření a nalézání vhodných cest k řešení problému.

„*Základní vzdělávání na 2. stupni pomáhá žákům získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní samostatné učení a utváření takových hodnot a postojů, které vedou k uvážlivému a kultivovanému chování, k zodpovědnému rozhodování a respektování práv a povinností občana našeho státu i Evropské unie. Pojetí základního vzdělávání na 2. stupni je budováno na širokém rozvoji zájmů žáků, na vyšších učebních možnostech žáků a na provázanosti vzdělávání a života školy se životem mimo školu. To umožňuje využít náročnější metody práce i nové zdroje a způsoby poznávání, zadávat komplexnější a dlouhodobější úkoly či projekty a přenášet na žáky větší odpovědnost ve vzdělávání i v organizaci života školy.*" (BALADA, J. 2016. str. 6)

Je nezbytné, aby byly pro tuto činnost vytvořeny přiměřené podmínky.

3.1 Klíčové kompetence

Tento pojem představuje veškeré vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty nezbytné k osobnímu rozvoji a prosazení se ve společnosti. Osvojování si těchto kompetencí je dlouhodobou a komplikovanou záležitostí, která se rozvíjí již v předškolním vzdělávání a plynule postupuje dále přes základní a střední vzdělávání. Nicméně i po jejich zdárném ukončení se rozvoj dětí nezastavuje. Právě základní vzdělávání poskytuje klíčovou část těchto dovedností, jež napomáhají úspěšnému vstupu do dospělého života.

Klíčové kompetence nevytvářejí izolované celky, naopak jsou úzce propojeny. K jejich utváření a rozvíjení tak směřuje a přispívá veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti školního prostředí.

Klíčovými kompetencemi, které jsou v rámci základního vzdělávání považovány za stěžejní, jsou **kompetence k učení**, **řešení problémů**, **komunikativní**, **sociální a personální**, **občanské** a **pracovní**. Po ukončení základního vzdělávání by měli žáci dosáhnout následujících kompetenčních zdatností (BALADA,J. 2016. str.10) (následující kompetence se konkrétněji vztahují ke komunikační výchově):

- **Kompetence k učení** - žáci dokáží pracovat s informacemi, pochopit je a propojit, systematizovat a dále užívat v tvůrčích činnostech a praktickém životě; jsou schopni uvádět věci do širších souvislostí a poznatky z jiných vzdělávacích oblastí propojovat do celků - tj. vytvářet si komplexní náhled na tyto vědomosti; v průběhu školní docházky si vytvářejí vztah k učení, jsou schopni sebereflexe vlastního pokroku aj.
- **Kompetence komunikativní** - myšlenky a názory jsou vyjadřovány v logických souvislostech, jejich projev je strukturován souvisle, výstižně a kultivovaně v písemné i mluvené formě; patřičně naslouchají a reagují na promluvy ostatních lidí, při zapojení do diskuze volí příhodné argumenty; jsou srozuměni s rozmanitými typy textů, obrazových materiálů, běžnými gesty a ostatními komunikačními prostředky, reagují a přemýšlí nad nimi, rovněž je využívají k osobnímu rozvoji; komunikace s okolním světem je umožněna díky kvalitnímu využívání informačních, komunikačních a technologických prostředků; nabyté komunikační dovednosti prakticky užívají k vytváření vztahů s okolím a kvalitnímu soužití a spolupráci s lidmi
- **Kompetence pracovní** - znalosti a zkušenosti, které doposud nabyli v poskytovaných vzdělávacích oblastech, využívají k osobnímu rozvoji a přípravě na budoucí vzdělání a profesi atd. (BALADA, J. 2016. str. 10-11)

3.2 Jazyk a jazyková komunikace

Klíčovým bodem ve vyučování mateřského jazyka je rozvíjení komunikačních schopností v nejrůznějších podobách. Slohové vyučování chápeme jako specifickou složku teorie českého jazyka. Potřeba slohové výuky se projevovala již na přelomu 19. a 20. století. Marie Čechová uvádí citát J. Mülera z roku 1900: „*Potřeba moderní metodiky slohové stala se akutní, nemá-li nadále v základě bludných názorů šířených tradicionelně předepsanými*

knihami, osnovami, rozvrhy a nařízeními představených ohledně „metodického postupu“ i rozmanitými návody a metodikami bezúspěšně býti experimentováno.“ Cituje rovněž G. Janáčka, který se k tomuto problému také vyjadřuje: „*Nejnovější směry se ujímají jen pomalu a vedle nich se udržují ve zbytcích téměř všechny směry starší.*“ Poukazuje na tendenci petrifikace (neschopnosti změny) ve vyučovací praxi, ve které se jen těžko ujímají nové myšlenky a další novoty. Poukazoval na tendenci tehdejších mladých učitelů přejímat vyučovací metody svých kantorů, jež leckdy nebyly žádoucí. Metodou, jíž by tuto disciplínu měli vyučující postupem času přeměnit, bylo *tvůrčí využití*, mnohdy zpřesnění a doplnění teorie slohového vyučování. To mělo být přetvořeno tak, aby respektovalo psychologicko-pedagogické principy výchovně-vzdělávací práce. Teorii slohového vyučování častokrát nedostačují teorie současné stylistiky. Zorné pole slohového vyučování se rozšiřuje například o sociolingvistický a psycholingvistický aspekt, jež se uplatňují při žákovské tvorbě textů.

Název *sloh* se stal v průběhu výuky tohoto předmětu příliš úzký a nedostačující. Proto se spekulovalo o dvojím řešení stávajícího problému: nahradit pojem sloh novým termínem, který by měl větší rozsah a obsahoval pojmy vyjadřování, komunikování, řečová činnost, tvorba a příjem textu, produkce a recepce jazykových projevů; druhou možností bylo ponechat předmětu tradiční název s vědomím rozšíření jeho obsahu. Nakonec se uvedla do praxe druhá možnost - bylo realizováno pozměnění učebních osnov, učebnic, metodických příruček a za pomoci pedagogických vysokých škol se působilo na změnu pojetí a obsahu vyučování slohu. Nicméně do budoucna byla možnost pozměnění názvu otevřená. V polovině devadesátých let dvacátého století se objevil a následně ujal rozšiřující termín komunikační výchova. Uvedenou složku výuky v současnosti nazýváme **komunikační a slohová výchova**. (ČECHOVÁ, M. 1998. str. 10 - 11)

3.2.1 Komunikační a slohová výchova

Zaměření českého jazyka nyní není jako v dřívějším rámci jazykové a slohové výuky orientováno pouze na jazykovou kompetenci, rozvíjí ho výuka komunikace. Již z názvu předmětu komunikační a slohové výchovy je patrné, že její jednoznačný cíl souvisí zejména s všestranným rozvojem komunikačních kompetencí žáka. Výše zmíněné komunikační kompetence můžeme volně charakterizovat jako soubor všech mentálních předpokladů, jež činí člověka schopného komunikovat - uskutečňovat komunikační akty, být účastníkem komunikačních událostí nebo v rámci komunikačních událostí hodnotit účast druhých.

Do okruhu předpokladů komunikační kompetence řadíme:

- **Ovládání jazyka** mateřského, jazyka cizího nebo šíře kódů
- V rámci **interakčních dovedností** je mimo jiné jedinec schopen odhadnout vhodnost komunikace s ohledem na prostředí, ve kterém zvolí patřičné komunikační prostředky
- **Kulturní znalosti** (povědomí o sociální struktuře, hodnotách, postojích, kognitivních mapách a schématech) (ŠEBESTA, K. 2005. str. 59-60)

Základní typy komunikačních činností rozdělujeme dle dvou kritérií. V prvním z nich rozlišujeme, zda jde o vytváření a předávání nového sdělení (**činnost produktivní**) nebo o jeho přijímání (**činnost receptivní**). Druhé se zabývá médiem, jehož prostřednictvím je komunikace uskutečňována - **médium zvukové** a **vizuální**. Kombinace těchto kritérií vytváří čtveřici činností, které můžeme přehledně vyjádřit v následujícím schématu:

	Produktivní činnost	Receptivní činnost
Zvukové médium	mluvení	naslouchání
Vizuální médium	psaní	čtení

(ŠEBESTA, K. 2005. str. 61)

Cílem vyučovacích hodin komunikační a slohové výchovy je snaha, aby si žák osvojil nejen komunikační schopnosti, ale souběžně s nimi rovněž systém stylistických poznatků. Ty mu mají být nápomocny při vědomé produkci i posouzení projevu vlastního i jiných.

Záměrná výchova slohu a komunikace vychází z prvního stupně školy. Jedná se především o zdokonalování techniky psaní a pěstování psané formy projevu. Mluvená forma projevu by se měla pojit s předškolním obdobím a škola v návaznosti na tuto skutečnost zahajuje systém mluvních cvičení. Žáci by měli z prvního stupně vystoupit se schopností spisovného projevu (tj. přechod od neuvědomělého vyjadřování k uvědoměle spisovnému vyjádření). Kromě samotného vyučování mohou učitelé využívat vlastní osobnosti jako modelu vyjadřování. Vyučující je pro žáky zejména na prvním stupni významnou autoritou. Mohou přejímat nejen jeho názory a vzorce chování, nýbrž i *písmo* a *mluvu*.

Na druhém stupni (v období od 11. do 14. - 15. roku) se u žáků projevují výraznější individuální rozdíly. Nicméně musíme zdůraznit, že dosažený prospěch nutně nesouvisí s vyjadřovacími schopnostmi (i projev průměrně hodnoceného žáka může být velmi kvalitní). Změny, které provází žáky na druhém stupni, jsou spojeny se ztrátou dřívější bezprostřední hravosti (kreativity), začíná se formovat abstraktní myšlení a kritičnost. Tyto zmíněné vlastnosti poukazují na nutnost ve slohovém vyučování vycházet nadále ze vzoru (příklad textů). I přesto, že žáci budou vedeni daným ukázkovým modelem, cílem není mechanická nápodoba. (STYBLÍK, V. 1998. str. 192-195)

Složky komunikační výchovy

Slohové postupy

Slohovým postupem rozumíme způsob, jakým se pojme a zpracuje zvolené téma. Klíčovými prvky, které napomáhají vybrat vhodný slohový postup, jsou *cíl* projevu a samotné *téma*. Publikace *Současná stylistika* od Marie Čechové rozlišuje následující postupy: *informační* (oznamovací), *vyprávěcí*, *popisný*, *výkladový*, *úvahový*.
(ČECHOVÁ, M. 2008. str. 108-109)

Informační slohový postup - Čechová (2008) tento postup označuje jako nejjednodušší, při němž se fakta pouze konstatují, hromadí se ve výčtu za sebou. Větná stavba je tudíž málo rozvinutá. Uplatňuje se zejména v administrativních a prakticky odborných textech.

Vyprávěcí slohový postup - Nejčastěji se užívá k zachycení procesu, ve kterém probíhá určitý děj. Významnou úlohu hraje časová osa. Text má souvislou podobu, prosazuje se zorný úhel mluvčího. Jednodušší formu můžeme nalézt v běžné komunikaci a publicistice, rozpracovanější podobu pak u epických žánrů krásné literatury.

Popisný slohový postup - V podávaných informacích se vytváří jistý řád, jež napomáhá představě o popisovaném předmětu či jevu. Oproti jiným postupům využívá větší podíl substantiv a adjektiv. (ČECHOVÁ, M. 2008. str. 108-109)

Hubáček (2002) vyčleňuje několik druhů popisů, se kterými jsou žáci seznamovaní ve školách. *Popis prostý* podává prostý výčet znaků jevů. *Popis odborný* je poněkud náročnější a obsáhlejší, obsahuje výkladové prvky. *Popis umělecký* (jindy označován jako líčení) se vyznačuje subjektivní složkou. Líčení je příznačný pro hojný výskyt přirovnání.

Charakteristika se zaměřuje na osoby, zpravuje o jejich morálních a povahových vlastnostech, vztahu k okolí. *Popis dějový* zachycuje pravidelný děj, jako je například pracovní postup nebo kuchařský recept. Od vypravování se liší tím, že dějová linie neusiluje o napětí a nevystihuje jedinečnost, naopak je hlavním faktorem pravidelnost a opakovatelnost. *Popis s dějovým rámcem* využívá děj jako prostředek obsahové návaznosti, například turistický průvodce. (str. 302-304)

Výkladový slohový postup - Čechová (2008) ho charakterizuje následovně: „Směřuje k zachycení vnitřních souvislostí sdělovaných faktů; základem jsou závislosti příčinné. Ty však probíhají obvykle v čase a prostoru, a tak by měly být v textu také vyjádřeny. Cílem je odrazit objektivně existující vazby, subjektivita přístupu tedy není ve výkladu žádoucí.“ (str. 109)

Úvahový slohový postup - Můžeme ho považovat za variantu výkladového postupu, jejíž způsob prezentace tématu byl užíván v odborných a vědeckých textech, pronikl však i do publicistiky. (ČECHOVÁ, M. 2008. str. 109) Hubáček (2002) dodává, že výklad vychází z logických soudů a myšlenkových pochodů. Řeší konkrétní otázku, poukazuje na její podstatu a nahlíží na daný problém z různých úhlů. Vyčleňuje jako formu úvahového postupu **esej**, při které se aktuální odborná tématika podává uměleckou formou. (str. 306)

Mluvní slohová cvičení

Z výše uvedeného textu vyplývá, že slohové postupy se realizují psanou i mluvenou formou. Nácvik psaného projevu by se měl vyznačovat promyšleností, mluvnickou i lexikální přesností. V této formě mohou žáci užívat zejména syntaktických složitějších jazykových prostředků (písemná forma není vázána přímo na adresáta). U mluvených projevů si naopak mohou dovolit v rámci spisovného jazyka jistou lexikální i syntaktickou volnost. (HAUSER, P. a kol. 1967. str. 159-160) Témata mluvních cvičení by měla být žákům obsahově blízká, zajímavá. Rovněž by neměla být náročná na znalosti, jelikož žák při výstupu nemá dokazovat odborné vědomosti, ale prakticky procvičit mluvenou verzi projevu.

Je vhodné mluvní cvičení zařazovat do vyučování již v raném věku, aby žáci v pozdější době neměli u přednesu zábrany. Není však nutné omezovat se pouze na hodiny slohu. Cvičení můžeme využít stejně tak v hodinách literárních i jazykových. Literární výchova dává možnost žákům seznámit své spolužáky s novinkami z kultury, vydáním knižních novinek, rovněž mohou hovořit o televizních či divadelních představeních aj.

Jazykové hodiny mohou mluvní cvičení využít ke zprostředkování informací o jazykových koutcích a novinových či časopisových článcích. (STYBLÍK, V. 1998. str. 217-218)

Druhy mluvních cvičení

Styblík (1998) rozděluje mluvní cvičení z hlediska jejich předchozí připravenosti:

- **Předem připravená** - po zadání tématu si žák doma prostuduje text, pozoruje určitou skutečnost nebo promýšlí problém, následně výsledky svých pozorování nebo úvah jazykově zpracuje (písemná příprava mluvního cvičení). Přednes by ovšem neměl být pouhou reprodukcí vypracovaného textu. Na předem vytvořené přípravy se tvoří dvě stanoviska. Negativní postoj vůči nim zastává názor, že pokud by se žák svůj přednes naučil zpaměti, při výpadku některé vytvořené formulace mu bude dělat potíže navázat v projevu. Příprava by však měla sloužit pouze jako počáteční fáze, při které se tříbí a formují myšlenky. Jako opora se používá pouze v případě, když má žák se souvislým mluveným projevem značné potíže. Na druhou stranu příprava umožní žákům soustředit se v rámci vystoupení na jeho formu a na užití paralingválních prostředků. Nicméně i u předem připravených projevů je improvizace vítaným prvkem, jímž působí celá řeč přirozenějším dojmem.
- **Polopřipravená** - při této formě projevu si jako přípravu přednášející nachystá poznámky v heslech. Od těchto bodů by měl následně stylizovat samotný proslov. Zpravidla se ve vyučovací hodině přidělí přednášejícímu několik minut na promyšlení obsahu.
- **Nepřipravená** - na přednes nejsložitější typ mluvních cvičení. Zvláště zde musí mít vyučující na paměti, aby téma bylo blízké zájmům žáka a respektovalo rovněž jeho psychiku.

Mezi **zásady**, kterých bychom se ve slohových hodinách při přednesu mluvních cvičení měli držet, patří v prvé řadě nepřerušování řečníka. Zasahováním do promluvy by se mohla narušit posloupnost myšlenek. Po ukončení projevu by mělo následovat **hodnocení.** Nejdříve má vyučující vyzvednout klady, poté upozornit na nedostatky. U starších žáků se dá uplatňovat sebehodnocení, které se zaměřuje na obsahovou, kompoziční, stylizační a gramatickou stránku, rovněž by žák měl zhodnotit své vystupování). Alternativními prvky,

které můžeme k hodnocení zařadit, jsou magnetofonové či audiovizuální *nahrávky*, kromě toho může vyučující určit skupiny žáků, kterým zadá, na jaké konkrétní věci se mají při projevu zaměřit. Klíčovou skutečností zůstává, že i při upozorňování na chyby by měla být z psychologických důvodů upřednostňována sebekritika před kritikou.
(STYBLÍK, V. 1998. str. 218 - 219)

Mluvní cvičení by nemělo překročit **časový rozsah** tří minut. Vyučující musí mít na paměti rovněž to, že i samotné hodnocení zabere určitou část hodiny.
(HAUSER, P. a kol. 1967. str. 161)

Praktické náměty mluvních cvičení:

KLIPPERT (2013) přináší několik užitečných cvičení pro praxi, která rozvíjejí volné mluvení a vyprávění. Jsou jimi například *Představování, Pondělní kolečko, Zprávy, (Autorské) čtení, Smyšlené příběhy, Trh s informacemi, Brainstorming, Hra na reportéry*, které v krátkosti můžeme charakterizovat takto:

Představování - Žák na základě otázek položených vyučujícím vypráví spolužákům informace o své osobě, sděluje vlastní názory a postoje (tyto otázky mohou znít například: Jaké máš zájmy?, Jak si představuješ zajímavé vyučování? atd.); tato mluvní poznávací hra slouží jako motivace k mluvení bez obav, zároveň také posiluje kolektiv třídy.

Pondělní kolečko - Pravidelné mluvní cvičení na začátku týdne, ve kterém vybraní žáci mohou shrnout zážitky z předešlých volných dní, přípravy na nadcházející týden, aj.

Zprávy - Na konci dne nebo na začátku nového dne se mohou žáci ohlédnout na průběh (předchozího) dne a zhodnotit, co se jim podařilo a naopak co by změnili. Kromě řečových schopností se tímto cvičením zdokonalují v sebehodnocení.

(Autorské) čtení - Žáci přečtou zvolený či vytvořený text; cvičení podporuje aktivitu v hodinách, zvyšuje sebedůvěru při projevu.

***Smyšlené* příběhy** - Žáci se v rámci vyprávění vžijí do role zvolených osob či hrdinů, vymyslí příběh, který dále převypráví spolužákům. Jako inspirace jim může sloužit obrázek postavy, kterou mají ztvárnit. Opět nejde pouze o rozvíjení jazykových schopností, podporuje se zde i fantazie a tvořivost.

Trh s informacemi - Podstata spočívá v informacích o oblastech, ve kterých se jednotliví žáci orientují. Své znalosti předávají spolužákům z pozice „experta“, objasňují druhým dané skutečnosti.

Brainstorming - Vše se odvíjí od zadané myšlenky nebo problému. Žáci mají za úkol vymyslet co nejvíce souvisejících nápadů. Ty podporují spontánní mluvení, aktivitu a tvořivost.

Hra na reportéry- - Žáci v roli reportérů ostatním podají zprávy o specifických oblastech, které si dopředu důkladně připraví. Toto cvičení se využívá například v literární výchově jako tzv. literární a kulturní novinky.

(KLIPPERT, H. 2013. str. 82-111)

II. Praktická část

4. Metodika práce

Rozvoj komunikačních dovedností je základním faktorem úspěšného rozvoje osobnosti. V současné době se však mluví o úpadku úrovně písemného i mluveného projevu. V diplomové práci se zaměříme na mluvený projev, abychom se seznámili s jeho kladnými stránkami, ale i nedokonalostmi.

Zkoumaný soubor probandů vychází z devátého ročníku (tj. dvou tříd) vybrané Základní školy v Bučovicích, kterou jsem zvolila díky pedagogické praxi v rámci studia na Univerzitě Palackého v Olomouci. Vedení zmiňované školy mi umožnilo zúčastnit se náslechových hodin a následně i ve vyučování působit několikrát jako učitelka. Věková kategorie zkoumaných probandů se pohybuje mezi čtrnácti až patnácti lety.

Probandi byli vybráni pomocí **záměrného výběru**. Chráska (2007) záměrný výběr definuje jako výběr, při němž nerozhoduje náhoda, nýbrž výzkumník nebo zkoumaná osoba. Konečný soubor tvoří šestnáct žáků vybrané Základní školy v Bučovicích, kteří byli v dané době (tj. v období března a dubna roku 2016) zvoleni k prezentaci svých projevů. Z celkového počtu šestnácti žáků je ve výzkumném vzorku zastoupeno 7 chlapců a 9 dívek.

Jako hlavní výzkumnou metodu jsem zvolila **kvalitativní výzkum**. Creswell (in Hendl 2005) jej definuje následujícím způsobem: „*Proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách*.“ (str. 50)

Stanovení výzkumných cílů

Hlavním cílem výzkumu bude zjištění reálné úrovně rétorických dovedností žáků devátého ročníku vybrané základní školy.

Dílčím úkolem je zaměření na analýzu jazykové a kompoziční složky mluvních cvičení, jejich zhodnocení a vyvození závěrů.

Následujícím dílčím cílem práce zhodnotíme neverbální projevy jednotlivých žáků - tedy to, jakým způsobem se projevují při přednesu svého projevu.

Stanovení výzkumného problému:

Dosahuje mluvený projev žáků devátých tříd kvalitní úrovně?

V čem spočívají jejich silné stránky?

S jakými nejčastějšími nedostatky se potýkají?

Metoda sběru dat

U vzorku žáků vybrané školy v Bučovicích byla provedena metoda zúčastněného pozorování, při níž byly získány jako podpůrný materiál zvukové nahrávky připravených mluvních cvičení. Z nahraných záznamů bude vycházet praktická část výzkumu. Každému žákovi bylo přiděleno po získání nahrávky jeho projevu číslo, s nímž budeme dále pracovat.

Zúčastněné pozorování

Tato metoda se řadí mezi několik typů pozorování. Jedná se o metodu, jež trvá delší časové období, je systematická a zahrnuje reflexivní sledování aktivit probíhajících ve zkoumaném terénu. Zúčastněný pozorovatel je účastníkem interakcí, ale od ostatních jedinců se odlišuje měrou aktivity (pouze je sleduje). Pozorování je vhodným prostředkem právě při zkoumání školních tříd, jelikož nenarušuje schéma sociální interakce a edukační proces. (ŠVAŘÍČEK, R. ŠEĎOVÁ, K. 2007. str. 143)

Charakteristika výzkumu

Žáci byli informováni o vykonávaném výzkumu, jenž se bude zaměřovat na jejich mluvní vystoupení. Byli rovněž seznámeni s tím, že v rámci zkoumání budou tyto přednesy nahrávány na diktafon a nahrávky posléze poslouží jako anonymní zkoumaný materiál.

5. Výsledky

Při hodnocení mluvních cvičení zkoumané skupiny žáků byl jejich projev posuzován dle hledisek, u nichž jsem se zaměřila na spisovnost, slovní zásobu, větnou výplň, kompozici, hlasitost projevu. Jelikož je neverbální komunikace nedílnou součástí každého rétorického vystoupení, bude i ona tvořit důležitou část uceleného pohledu na jednotlivé výstupy. Z určených kritérií vycházelo následné celkové hodnocení.

Jedním z aspektů, jenž ovlivňoval průběh mluvních cvičení, se stalo prostředí třídy, které bylo v několika případech díky neukázněným spolužákům značně rušivé.

5.1 Spisovnost projevu

Spisovná mluva je ve školstvízákladem projevu. Měli by ji používat všichni učitelé, a působit tak jako vzor pro žáky. Je podstatná zejména při přednesu slohového charakteru a jednou ze složek následného hodnocení. U zkoumaných probandů byly vybrány části projevů, v nichž se od spisovného jazyka nějakým způsobem odchylovali, či naopak volili velmi vhodné slohové obraty.

Žák 1

spisovný jazyk

„*Za téma mluvního cvičení jsem si vybral Můj oblíbený televizní seriál Teorie velkého třesku. Tento seriál pojednává o skupině vědců, stávajících fyziků, astrofyziků,…*“

hovorový jazyk

„*..že se přistěhuje nová sousedka, em,* ***blondýna*** *Penny...*“

„***Teda*** *Leonard…*“

nespisovný jazyk

„*…o situacích,* ***který*** *vyplývají…*“

„*Do seriálu pak* ***přichází*** *Bernardette,…*“

„*Penny, ta* ***si začne*** *s Leonardem.*“

„*... pak začnou společně* ***chodit*** *s hlavními postavami.*“

Hodnocení:

Z hlediska spisovnosti se v projevu žáka 1 objevují místy hovorová a nespisovná slova, a proto je spisovnost projevu narušena. Využívá i odborných výrazů, které však patří ke zvolenému tématu.

Žák 2

spisovný jazyk

„*Milá paní učitelko, milí žáci, téma mluvního cvičení jsem si vybral Můj koníček.*“

„*Hraji ho už zhruba tři roky.*“

hovorový jazyk

„*…jak **dat** gól.*“

„*...zápasy **bývajou** většinou v sobotu a neděli, ale někdy se **domluvijou** na pracovní týdny.*“

„*...**každej** s každým…*“

„*...když není sezóna, tak máme **malinký** odpočinek na to si trochu odpočinout…*“

nespisovný jazyk

„*...dorostenci hrají devadesát minut společně s **mužama**...*“

„*Fotbal **se dělí** na mladší žáky...*“

„*...Za první místo se dostává od **krajskýho** přeboru, em, pohár...*“

Hodnocení:

Spisovná stránka byla narušena mnoha hovorovými a nespisovnými výrazy. Projev tak byl z hlediska spisovného jazyka značně oslaben.

Žák 3

spisovný jazyk

„*Je černo-hnědá, má takový promelírovaný kožíšek. Je velice milá. Moc ráda utíká. Každý den s ní chodím na procházky.*“

nespisovný jazyk

„*... **vezmu na vodítku**, jdu s ní a venčím ji **po městě**…*“

„*Sestřenka jí **vytahala** jednou skoro všechny chlupy…*“

„***Víc se toho nedá co říct**.*“

Hodnocení:

Spisovnost se v případě mluvního cvičení žáka 3 jeví jako uspokojivá. Objevuje se zde ale několik nespisovných výrazů. Je to způsobeno nesprávným užitím vyznačených slov ve větách.

Žák 4

spisovný jazyk

„*Škola, na kterou se hlásím. Je to Střední škola technická a ekonomická v Brně na ulici Olomoucká*."

hovorový jazyk

„…*studijní* ***jsou*** *informační technologie, mechanik seřizovač…*"

„…*učební* ***tam je,*** *em, obráběč kovů, puškař…*"

nespisovný jazyk

„*Škola* ***se skládá*** *ze tří budov*."

Hodnocení:

Projev nebyl narušen častým vkládáním hovorových a nespisovných výrazů. Žák proto spisovnost projevu splnil.

Žák 5

hovorový jazyk

„…*Je to o* ***klukovi*** *a* ***holce*** *a ta* ***holka****…*"

„…*půjde do* ***kroužku****, kam ji* ***mamka*** *donutí jít…*"

„…*s* ***kámoši*** *jel…*"

nespisovný jazyk

„ *Já budu mluvit o* ***mým*** *oblíbeným filmu a můj* ***oblíbenej*** *film je…*"

„…*jezdí na* ***různý*** *vyšetření…*"

„…*oni se jakoby tak na sebe* ***dívaj,*** *takže ten kluk …*"

Hodnocení:

Promluva je značně ovlivněna hovorovou a nespisovnou češtinou. Žák 5 se své chyby nesnažil napravit a přednes jakýmkoliv způsobem korigovat. Byla zjevně podceněna domácí příprava, při níž by mohl důsledněji promýšlet obsah vět. Tento projev bych ze spisovného hlediska hodnotila jako zcela nevyhovující.

Žák 6

spisovný jazyk

„*Milá paní učitelko, milí žáci, připravil jsem si pro vás mluvní cvičení na téma Článek, který mě zaujal*."

„*Tento stav vyhlásil ministr vnitra Milan Chovanec z ČSSD…*"

„ *… ,a tudíž můžeme očekávat demonstrace odpůrců čínského režimu*."

hovorový jazyk

„***Byly*** *asi tři desítky mrtvých a stovky raněných*."

Hodnocení:

Mluvní cvičení neobsahovalo závažnější nedostatky. Žák se snažil užívat spisovný jazyk.

Žák 7

hovorový jazyk

„… seriál **trvá v průměru**…"

„**Má** už 583 dílů…"

„*…žlutá malovaná* ***rodinka*** *žijící v americkém Springfieldu…*"

„*...skládá se z* ***táty*** *Homera,* ***mámy*** *Marge a dcer Lisy a Meggie…*"

Hodnocení:

Na několika místech byla spisovnost narušena hovorovými výrazy. Vzhledem k tomu, že je mluvní cvičení velmi krátké, neobjevila jsem žádné další nedostatky.

Žák 8

spisovný jazyk

„*Já jsem si pro vás připravila mluvní cvičení na téma Můj kamarád.*“

„*Chodí do čtvrté třídy, jezdí do školy do Brna.*“

hovorový jazyk

„*Jmenuje se **Honza** Koleček.*“

„*Vlasy má **blonďaté**.*“

„*Bydlí ode mě asi o dva domy **dál**.*“

Hodnocení:

Opět se jedná o velmi krátké mluvní cvičení, a proto jsem nezaznamenala výraznější odchylky od spisovného jazyka.

Žák 9

spisovný jazyk

„*Její otec měl svoji stáj, kde bylo hodně koní a také dvě klisny jménem Rychlá Matylda a Santigerois.*“

„*Porodila krásného velkého ryzáka s lysinou, jménem Sekretariát.Už od narození věřili, že to bude výborný kůň,…*“

„*Trojkorunu získá nejlepší kůň, který vyhraje tři dlouhé a těžké dostihy.*“

„*Sekretariát dodnes drží na Trojkoruně všechny rekordy a nebyl nikdy nikým překonán.*“

hovorový jazyk

„***Mojím** nejoblíbenějším filmem je Sekretariát.*“

„*Film **je** o koni jménem Sekretariát.*“

„*…tak všechno **převzala do rukou** ona.*“

„*Pennyin otec **měl mrtvici**.*“

„*Před Trojkorunou byl **normální** dostih.*“

„*…**došlo se na to**,…*“

„*…tatínek **byl na tom špatně**.*“

nespisovný jazyk

„*Jejich hříbata* ***měly*** *být podle dohody prodaná…*“

„***Po pár dalších dostihů*** *byl zvolen koněm roku.*“

Hodnocení:

Žák 9 se snažil užívat spisovnou češtinu, přesto se nevyhnul občasnému zařazení hovorových a nespisovných obratů.

Žák 10

spisovný jazyk

„*Paul Pogba je francouzský fotbalový záložník a reprezentant Francie. Působí v anglickém fotbalovém týmu Manchester United.*“

„*Paul působil v mládežnických výběrech Francie v kategoriích U16 a U20. Zúčastnil se Mistrovství Evropy hráčů do devatenácti let…*“

„*Na Mistrovství světa roku 2013 v Brazílii se stal nejlepším hráčem šampionátu...*“

hovorový jazyk

„*…, kde Francie podlehla v semifinále…*“

Hodnocení:

Vzhledem k velmi krátkému mluvnímu cvičení jsem v projevu z hlediska spisovnosti neobjevila závažnější chyby.

Žák 11

spisovný jazyk

„*Milá paní učitelko, milí žáci, připravila jsem si pro vás mluvní cvičení na téma Film Marťan. Hlavní postavou filmu je astronaut NASA Mark Watney.*“

„*Všichni odcházejí do rakety Hermes, která má s nimi odletět. Při tomto odchodu je ale jeden z posádky, biolog Mark Watney, zasažen kusem letících trosek a mizí v bouři.*“

„*Jak posádka, tak i velení letu na Zemi se domnívají, že Mark je mrtvý, ale není tomu tak. Jen čistou náhodou přežil,…*“

„*Posádka tedy plní zadané úkoly a rozhodne, že ji lze použít v kombinaci s Markovou lodí. To ale pro posádku znamená prodloužení mise o dva roky.*“

hovorový jazyk

„*…který se spolu se svojí* ***partou*** *astronautů vydal…*“

„*Mark to ale jen tak* ***bez boje nechce vzdát***.“

„ *…****udělat podmínky*** *pro růst*.“

„*…Bude muset snížit* ***dávky*** *potravin,…*“

nespisovný jazyk

„*Jen jeho typický humor mu* ***pomáhá pro přežití***.“

Hodnocení:

I přes občasné užití hovorových výrazů není spisovná stránka mluveného projevu výrazně narušena.

Žák 12

spisovný jazyk

„*Když se mě někdo zeptá, jaký je můj oblíbený film, bez rozmýšlení odpovím Hvězdy nám nepřály*.“

„*Hlavní postavou tohoto filmu je šestnáctiletá dívka Hazel Grace Lancasterová trpící rakovinou štítné žlázy a sedmnáctiletý August Waters, který v minulosti také trpěl rakovinou,…*“

„*Hazel byla s Augustem moc dobrá kamarádka, nakonec však jejich kamarádství přerostlo v lásku a Hazel a August byli do sebe strašně moc zamilovaní. Trávili spolu téměř každý den a byli šťastní…*“

„*To už se bohužel ale nestane. A proto ne každý film má svůj šťastný konec.*“

hovorový jazyk

„*...má amputovanou nohu, tak* ***musí nosit umělou***.“

„*…kam ale Hazel* ***prvně*** *nechtěla* ***chodit***.“

„*…který nemá nic jiného* ***na práci*** *než urážet ostatní.*“

„*...že se mu* ***vrátila jeho rakovina***.“

„*…než* ***přijde jeho smrt***.“

Hodnocení:

Spisovnost projevu je v několika případech narušena užíváním hovorových výrazů.

Žák 13

spisovný jazyk

„*Můj oblíbený film se jmenuje Na hraně zítřka. Příběh se odehrává v blízké budoucnosti. Mimozemská rasa Mimikové útočí na Zemi a ničí vše, co jim stojí v cestě.*“

„*Po jeho boku stojí členka speciálních jednotek Rita, která zabila víc nepřátel než kdokoliv jiný. Každá další bitva je tedy pro Billa a Ritu šancí porazit Mimiky a zachránit svět.*“

Hodnocení:

Mluvní cvičení bylo krátké, možná i proto se v něm neobjevily žádné chyby ve spisovnosti jazyka.

Žák 14

spisovný jazyk

„*Milá paní učitelko, milí žáci, připravila jsem si pro vás mluvní cvičení na téma Moje oblíbená knížka - Volání sirény. Příběh vypráví o siréně Clarise, které už stovky let moře přikazuje zabíjet muže. Ona však touží přestat zabíjet. Svou krásou ovládne černomága Liama, který se do ní zamiluje.*“

„*Cestu jí ale zkříží Derren,…*“

„*Poprvé poznala lásku a svého manžela s ním podvádí. Stále nemůže odolat hlasům moře.*“

hovorový jazyk

„*Larissa s Liamem **si dělají naschvály**.*“

„*…jen **si** s ním **hrála**.*“

Hodnocení:

I přes několik hovorových výrazů bylo mluvní cvičení ze spisovného hlediska zdařilé.

Žák 15

spisovný jazyk

„*Moje zaměstnání zároveň souvisí s mým koníčkem.*“

„*Chtěl bych se vyučit automechanikem,…*“

„*Pro mé povolání by bylo potřebné, kdybych měl maturitu, protože bych mohl pracovat jako přijímací technik v autoservise nebo jako technik na STK.*“

„*Tato práce by mě naplňovala a bavila.*“

hovorový jazyk

„*… je to **špinavé povolání**…“*

nespisovný jazyk

„*…protože mě baví pořád se v něčem **rýpat**.*“

„*… na toto **rýpání** mám čtyřkolku a stavím auto.*“

Hodnocení:

U patnáctého projevu, vzhledem k tomu, že byl opět velmi krátký, jsem nenašla kromě několika drobných nedostatků závažnější chyby ve spisovném přednesu.

Žák 16

spisovný jazyk

„*Společně s dcerou Samanthou van Leerovou napsala úspěšný román Mezi řádky, který předcházel Lásce mezi písmenky.*“

„*Jelikož to byla kouzelná kniha, povedlo se jim nemožné. Deliah vytáhla z knihy Olivera a nahradila ho svým kamarádem Edgarem, který musel převzít roli prince, mezitím co se Oliver učil jezdit autobusem. Všechno bylo dokonalé, nebo aspoň jim to tak připadalo.*“

„*Po dlouhých a bezesných nocích napadlo Edgara, že by se mohl vrátit zpět do knížky se svou matkou, kde nikdo neumírá.*“

hovorový jazyk

„*Kniha **vypráví** o šestnáctileté dívce…*“

„*…a našel Edgarovu matku ležet **v kaluži krve**.*“

Hodnocení:

Mluvní cvičení bylo po stránce spisovné češtiny zdařilé. Objevuje se v něm jen málo hovorových výrazů.

Celkové hodnocení spisovnosti projevu:

Několika žákům se podařilo držet se spisovné formy jazyka.

Někteří z nich však značně podcenili domácí přípravu, velmi často se dopouštěli závažných chyb, a snižovali tak slohovou úroveň svého projevu.

Největší důraz bych v následné reflexi kladla na nespisovná slova a další zamyšlení se nad užitím vhodných variant.

5.2 Slovní zásoba

V oblasti slovní zásoby byla pozorována nápaditost výběru slov, která žáci volili. Vyžaduje to schopnost užívání synonymních výrazů a promýšlení obsahu textu tak, aby se řečník vyhnul stejným obratům krátce po sobě.

Žák 1

„*…můj oblíbený televizní* ***seriál*** *Teorie velkého třesku…*“

„*…tento* ***seriál*** *pojednává o skupině vědců…*“

„*…a* ***seriál*** *začíná tím, že…*“

„*… a* ***seriál*** *pak pojednává o situacích…*“

„*…do* ***seriálu*** *pak přichází Bernardette, ...*“

Rovněž spojka „**a**“ je do promluvy několikrát zařazena, mnohdy zbytečně.

„*…astrofyziků* ***a,*** *no, inženýrů* ***a*** *kteří rozumí…“*

„*…až po kvantovou fyziku a jediné, čemu nerozumí, jsou ženy a seriál začíná tím…“*

„*…blondýna Penny* ***a*** *seriál pak pojednává…“*

„*…Sheldonova přítelkyně* ***a*** *ke konci i Emily…“*

„*…****A*** *Penny, Bernardette* ***a*** *Amy, ty si pak začnou…“*

Žák 2

„*h****raji*** *ho už zhruba tři roky. Je to* ***hra****, která pojednává o tom, jak dat* ***gól****. Když dáte co nejvíce* ***gólů****, tak vyhrajete* ***hru****.* ***Hra*** *se* ***hraje*** *ve dvaceti dvou hráčích ...*“

„*...v přípravkách* ***hrají*** *dvacet pět minut, z toho mladší žáci* ***hrají*** *padesát minut, starší žáci* ***hrají*** *sedmdesát minut, dorostenci* ***hrají*** *devadesát minut společně s mužama…*“

„*...v sezóně se* ***hraje*** *předběžně osm a více zápasů…*“

„*...****tréningy bývajou*** *většinou v úterý a pátek v šest hodin. Přes zimu* ***tréningy bývajou****…*“

„*...když není sezóna, tak máme malinký* ***odpočinek*** *na to si trochu* ***odpočinout****…*“

„*...každý tým, který vyhraje, tak dostává tři* ***body****. Když remizuje, dostane jeden* ***bod*** *a když prohraje, dostane nula* ***bodů****.* ***Ten,*** *kdo má na konci nejvíce* ***bodů****, tak* ***ten*** *je na prvním místě…*“

Žák 3

„*... je* ***velice*** *milá…*“

„*...je* ***velice*** *hravá…*“

„*.... ráno,* ***když*** *jdu do školy…*“

„*...****když*** *přijdu ze školy, tak ji vezmu na vodítku…*“

„*...****když*** *dojdu domů, tak si s ní pohraju…*“

Žák 4

„*…*studijní ***jsou*** *informační technologie, mechanik seřizovač…*“

„*...učební* ***tam je,*** *em, obráběč kovů, puškař…*“

„*...nástavbové,* ***tam je*** *provozní technika…*“

„*V první* ***budově*** *jsou třídy, učebny, jídelna a tak dál. V druhé* ***budově*** *je… jsou dílny a ve třetí* ***budově*** *jsou dvě tělocvičny, velká a malá a posilovna.*“

Žák 5

„*...je to o* ***klukovi*** *a* ***holce*** *a ta* ***holka****…*“

„*...potká toho* ***kluka****…*“

„*...oni se jakoby tak na sebe* ***dívaj,*** *takže ten* ***kluk,*** *teda ta* ***holka*** *se zalíbí tomu* ***klukovi*** *a ten* ***kluk*** *taky* ***má*** *jakoby on* ***má****…*“

„*...a ten* ***kluk*** *začne mít větší problémy…*“

„*...když ví, že se* ***prostě*** *jeho život blíží ke konci, tak* ***prostě*** *s tou* ***holkou****…*“

„*...ta* ***holka*** *už s tím musí být smířená a že jednoho dne umře a toho* ***kluka*** *přežije a žije dál…*“

Za velký slohový nedostatek se dá považovat taktéž nadměrné a zbytečné užívání spojky „a“.

„*...je to o klukovi* ***a*** *holce* ***a*** *ta holka už nějakou dobu žije s rakovinou plic* ***a*** *jezdí na různý vyšetření* ***a*** ***j****ednoho jde půjde do kroužku, kam ji mamka donutí jít* ***a*** *tam potká toho kluka* ***a*** *oni se jakoby tak na sebe dívaj…*“

„*...tomu klukovi* ***a*** *ten kluk…*“

„*...****a*** *ten kluk začne mít větší problémy s tou rakovinou* ***a*** *když ví…*“

„*...ta holka už s tím musí být smířená* ***a*** *že jednoho dne umře* ***a*** *toho kluka přežije* ***a*** *žije dál*“

Žák 6

„*... tento stav vlastně* ***souvisí*** *i s jinou událostí…*“

„*...****souvisí*** *také, že vlastně Českou republiku…*“

U tohoto žáka bych chtěla vyzvednout pěkné slohové vyjadřování:

„*…vyhlásil …* ***v důsledku*** *úterních útoků v Bruselu…*“

„*...zatím neví,* ***zda*** *byl mezi mrtvými nějaký Čech…*“

„*...prezidenta, a* ***tudíž*** *můžeme očekávat…*“

Žák 7

„*…pět set osmdesát tři dílů v dvaceti sedmi řadách* ***a je to*** *žlutá malovaná rodinka…*“

„*...seriál, em, MattaGroeninga* ***a*** *Jamese Brookse…*“

„*...mámy Marge* ***a*** *dcer Lisy* ***a*** *Meggie* ***a*** *syna Barta…*“

Žák 8

„*…měří* ***asi*** *sto padesát centimetrů…*“

„*...kamarádíme se spolu* ***asi*** *dva roky…*“

„*…* ***má*** *krátké vlasy…*“

„*Vlasy* ***má*** *blonďaté.*“

Žák 9

„ *… že jí zemřela maminka* ***a*** *tatínek ….* “

„ *… hodně koní* ***a*** *také dvě klisny …*“

„ *… mezi pana Phibse* ***a*** *otce Penny…*“

„ *... bude hod mincí* ***a*** *kdo vyhraje…*“

„ *... zvolí jiného žokeje* ***a*** *Penny souhlasila…*“

„ *První derby byly v Kentucky,* ***kde Sekretariát vyhrál*** *s dvěma délkami a s časem pětapadesát devět a vyhrál. Druhé derby byly v Preaknessu,* ***kde Sekteratiát vyhrál****…*“

V projevu jsem objevila rovněž i neobratnou slohovou formulaci:

„ *… rozhodující derby byly v Corventu,* ***kdy*** *jasně vyhrál…*“

Žák 10

„ ***Paul*** *působil v mládežnických výběrech…*“

„ ***Paul*** *byl v týmu kapitánem.“*

„ ***Paul*** *se narodil…*“

Žák 11

„ *... **který** se spolu se svojí partou*“

„ *... rakety Hermes, **která** má…*“

„*… potravin, **které** jsou už tak velmi malé.*“

„ ***To*** *až později Mark…*“

„***Ta*** *mu umožní komunikovat…*“

Žák 12

„***Nakonec*** *Hazel donutili …*“

„***Nakonec*** *pak ale zjistili…*“

„*… **nakonec** však jejich kamarádství přerostlo v lásku.*“

Žák 13

„ *…toho samého dne je **nucen** bojovat…*“

„ *… a je **nucen** prožívat stejný den…*“

Žák 14

„ *…moře přikazuje **zabíjet** muže.*“

„*… touží přestat **zabíjet**…*“

„*… že jí Liam lhal, **zabije** ho.*“

„ ***A*** *tak žije v jeho panství **a** má vše…*“

Žák 15

„*Jako téma jsem si vybral **zaměstnání**. Moje **zaměstnání** zároveň souvisí…*“

„*…skládat **a** zkoušet…*“

„*…mám čtyřkolku **a** stavím auto.*“

„*…**protože** bych mohl pracovat*“

„*…**protože** rád hledám závady…*“

„*…**protože** jsem vždycky chtěl být…*“

Žák 16

U tohoto mluvního cvičení bych chtěla vyzvednout několik úseků, ve kterých jsou naopak velmi vhodně užita výstižná slova:

„…mezi než patří mimo jiné **bestsellery** jako…“

„…který **předcházel** Lásce mezi písmenky.“

„…dokud lékaři jeho matce **nesdělili**, že…“

„…Po **dlouhých a bezesných** nocích…“

Celkové hodnocení slovní zásoby:

Jak již bylo naznačeno v závěrečném hodnocení předchozího oddílu, žáci velmi často nejsou schopni nahrazovat opakující se podstatná jména a slovesa synonymy. Častou chybou je i užívání stejných spojovacích výrazů. Opět přikládám tuto skutečnost nepromyšlené a nedostatečné domácí přípravě. Domnívám se, že nejzásadnějším problémem je omezená slovní zásoba a rovněž málo možností k mluvenému projevu, především ve slohových hodinách.

I přesto někteří vystupující dokázali užít nevšední výrazy, kterými obohatili slovní zásobu ostatních, a vyhnuli se tak vytýkanému opakování.

5.3 Větná výplň

Jedním ze záměrů připravených mluvních cvičení je to, aby si řečník utřídil myšlenky a promyslel dopředu strukturu svého vystoupení. Přednes byl měl být plynulý, bez zbytečných přestávek a různých „parazitních“ slov, popř. zvuků. V následujícím oddíle se zaměříme na výskyt a případnou četnost větné výplně.

Žák 1

„*...že se přistěhuje nová sousedka,* ***em,*** *blondýna Penny…*“

„*...****Em,*** *jsou tam postavy Leonard Wolowitz…*“

„*...Teda Leonard,* ***em..*** *, HowardWolowitz..*“

„*...****Em,*** *Penny, ta si začne s Leonardem a…*“

Mimo to se v projevu objevilo i redundantní slovo „**no**“:

„*... astrofyziků a,* ***no****, inženýrů a kteří rozumí od problematiky…*“

Žák 2

„…***em,*** *fotbal se dělí na…*“

„*…dostává od krajskýho přeboru,* ***em****, pohár…*“

Žák 3

„…od *té doby se bojí malých dětí.* ***Em****, víc se toho nedá co říct…*“

„*…děti, protože ji...* ***takhle****.. Sestřenka jí vytahala…*“

Žák 4

„…u*čební tam je,* ***em****, obráběč kovů, puškař a,* ***em****,* ***jak se to jmenuje****, elektrotechnik pro zařízení…*“

Žák 5

„…*tam potká toho kluka a oni se* ***jakoby*** *tak na sebe dívaj…*“

„*…ví, že se* ***prostě*** *jeho život blíží ke konci, tak* ***prostě*** s tou holkou ***prostě takhle nějak****…*“

Žák 6

„…**v*lastně*** *Česká republika chce přejít…*“

„*…teroristický útok v Bruselu,* ***em****, na letišti…*“

„*…tento stav* ***vlastně*** *musí nejdříve schválit ministr vnitra…*“

„*…tento stav* ***vlastně*** *souvisí…*“

„*…souvisí také, že* ***vlastně*** *Českou republiku…*“

Žák 7

„*jsem chtěl právě* ***to*** *Simpsonovi...*“

„*…****ten*** *seriál trvá v průměru…*“

„*…je to seriál,* ***em****, Matta Groeninga…*“

Žák 8

„…***em****, má krátké vlasy, modré oči…*“

„*…bydlí ode mě* ***asi*** *o dva domy…*“

U žáků 9 a 10 bylo po této stránce vše v pořádku.

Žák 11

„ ***Em****, jak posádka, tak i velení letu…*“

„ *...začne si pěstovat brambory,* ***em****, pro které musel předtím,* ***em****, udělat podmínky pro růst…*“

„ *… nasedne,* ***em****, po úspěšném startu s velkými potížemi...*“

„ … pomoc dvě stě dvacet miliónů daleko… **ne**… a pomoc čtyři roky a dvě stě dvacet….“

U žáků 12 až 16 se větná výplň vůbec nevyskytovala.

Celkové hodnocení větné výplně:

Jak můžeme pozorovat na uvedených příkladech, několik žáků v různé míře zařadilo do promluvy rozličné typy větné výplně. Domnívám se, že tento jev je způsoben nedostatečnou rétorickou zkušeností a rovněž malou mírou reflexe a sebereflexe po přednesu. Pokud by měli žáci možnost slyšet ze zvukového nebo audiovizuálního záznamu svůj projev, nedokonalosti z hlediska plynulosti projevu a různých větných výplní, kterých se dopouštěli, by mohli do budoucna lépe kontrolovat a vyvarovat se jim.

5.4 Kompozice projevu

Ucelujícím prvkem, který spojuje všechny jednotlivé části (spisovnost, slovní zásoba, větná výplň, hlasitost a neverbální složka projevu) dohromady, je logická výstavba promluvy. Zastává velmi důležité místo při samotné tvorbě a promýšlení projevu. Kromě logické výstavby hraje důležitou roli i návaznost textu. Slohová výchova žáky již od vstupu na druhý stupeň nabádá, aby projev, ať už písemný, či mluvený, byl tvořen určitou závaznou formou. Jedná se zejména o úvod, stať a závěr.

V tomto úseku se tedy zaměříme na strukturu textu – jestli je opravdu vystavěn tak, aby obsahoval všechny náležitosti a jednotlivé věty tvořily souvislý celek.

Žák 1

Projev nemá příliš promyšlenou strukturu. Zdá se, že žák, jak jsem zmiňovala v předchozích částech praktické části, podcenil domácí přípravu a svůj výstup příliš nepromyslel. Za první chybu bych označila nedostatečný úvod:

„*Tento seriál pojednává o skupině vědců, stávajících fyziků, astrofyziků a, no, inženýrů…*“

Žák 1 například mohl uvést, o jaký typ seriálu se jedná a proč si oblíbil právě tento.

Při představování televizního vysílání, které může být pro ostatní neznámé, by měl spolužáky seznámit nejprve s hlavními postavami a poté rozvinout dějovou linii. Popis postav je příliš krátký, povrchní. O ději se rovněž nedozvídáme žádnou konkrétní informaci. Místy se promluva stává dějově nesrozumitelnou:

„*Do seriálu pak přichází Bernardette, Howardova žena, Amy, Sheldonova přítelkyně a ke konci i Emily. Em, jsou tam postavy Leonard Wolowitz,, kvantový fyzik.. Teda Leonard, em, Howard Wolowitz, inženýr, poté i astronaut, který se dostane do vesmíru. Rajesh Koothrappali astrofyzik, Sheldon Cooper kvantový fyzik.*“

Doporučovala bych vyjadřovat se v jednoduchých větách a kratších souvětích. Závěr taktéž postrádá dostatečné stylistické propracování. Mluvní cvičení není zakončené.

Žák 2

Z celkového hlediska měl projev dobrou strukturu. Nejprve byl řádně uveden:

„*Milá paní učitelko, milí žáci, téma mluvního cvičení jsem si vybral Můj koníček.*“

Z následujících vět můžeme pozorovat, že tato oblast je žákovi 2 velmi blízká a rozumí jí:

„*Fotbal se dělí na mladší žáky nebo na přípravku, mladší žáky, starší žáky, dorost, muži A a B. V přípravkách hrají dvacet pět minut, z toho mladší žáci hrají padesát minut, starší žáci hrají sedmdesát minut, dorostenci hrají devadesát minut společně s mužama.*“

Věty na sebe logicky navazovaly a přiblížily naslouchajícím, čemu se jejich spolužák věnuje.

Pokud bych měla naopak vytknout to, co je z mého pohledu ve stylistice zásadní, opět se setkáváme s absencí řádného ukončení mluvního cvičení:

„*Ten, kdo má na konci nejvíce bodů, tak ten je na prvním místě. Za první místo se dostává od krajskýho přeboru, em, pohár. To je asi všechno.*“

Žák 3

Mluvní cvičení žáka 3 postrádá úvod, který je základním seznamovacím prvkem s tématem:

„*Jmenuje se Edna, má takový.. Je černo hnědá,…*“

Kompozice mluvního cvičení se mi zdá dobrá, ačkoliv mohla být mnohem více propracovaná.

Projev měl být lépe promyšlený:

„*Ráno, když jdu do školy, ji pustím na dvůr. Když přijdu ze školy, tak ji vezmu na vodítku, jdu s ní a venčím ji po městě. Když dojdu domů, tak si s ní pohraju nebo jí dám granule. Starám se o ni. Večer s ní jdu zase na procházku.*“

Autor se mohl zaměřit například na stáří a okolnosti přijetí psa do rodiny, větší pozornost by si zasloužily naznačené povahové vlastnosti popisovaného zvířete, činnosti, kterým se spolu věnují aj.

Mluvní cvičení je mimo jiné velmi nekvalitně zakončeno:

„*Víc se toho nedá co říct. To je všecko.*“

Žák 4

Začátek projevu žák nepromyslel, náležitě svou práci neuvedl:

„*Škola, na kterou se hlásím. Je to Střední škola technická a ekonomická v Brně…*“

Některé věty by měly být jinak, tj. smysluplně uspořádány:

„*Na škole je přes dvě stě počítačů a několik desítek strojů. Já se hlásím na obor mechanik seřizovač a mechanik elektrotechnik. Škola se skládá ze tří budov.*“

Tím by se objevilo úvodní seznámení s budoucím studiem a důvody, díky kterým si žák 4 zvolil další studium na zmiňované škole.

Přednesu chybělo i náležité ukončení:

„*V první budově jsou třídy, učebny, jídelna a tak dál. V druhé budově je… jsou dílny a ve třetí budově jsou dvě tělocvičny, velká a malá a posilovna.*“

Žák 5

Dle mého názoru hodnocené mluvní cvičení postrádá jakoukoliv formu domácí přípravy. Chybí například úvod i závěr:

„*Já budu mluvit o mým oblíbeným filmu…*“

„*Ta holka už s tím musí být smířená a že jednoho dne umře a toho kluka přežije a žije dál.*“

Svědčí o tom zejména to, že předvedený mluvený projev neobsahuje logickou posloupnost, smysluplnost vět, objevuje se zde nespočet neobratných vyjádření:

„*..ta holka už nějakou dobu žije s rakovinou plic a jezdí na různý vyšetření a jednoho dne půjde do kroužku, kam ji mamka donutí jít a tam potká toho kluka a oni se jakoby tak na sebe dívaj, takže ten kluk, teda ta holka se zalíbí tomu klukovi a ten kluk taky má jakoby on má... S kámoši jel.. a ten kluk začne mít větší problémy..*“

Žák 6

Kromě absence závěrečného ukončení bych kompozici projevu žáka 6 nevytkla žádné zásadní nedostatky.

Projev byl souvislý, propracovaný, vystihoval hlavní podstatu a zdůvodnění problému:
„*Tento stav vyhlásil ministr vnitra Milan Chovanec z ČSSD v úterý dvacátého druhého třetí dva tisíce šestnáct v důsledku úterních útoků v Bruselu, kdy je, vlastně byl teroristický útok v Bruselu, em, na letišti a v tamním metru. Byly asi tři desítky mrtvých a stovky raněných. Česká republika zatím.. Česká republika zatím neví, zda byl mezi mrtvými nějaký Čech.*“

Žák 7

Z kompozičního hlediska se setkáváme opět s podprůměrnou, až nulovou domácí přípravou:
„*Jsem chtěl právě to Simpsonovi. Je to seriál, em, Matta Groeninga a Jamese Brookse.*“

Mluvní cvičení postrádá úvod i závěr, forma obsahového jádra nedosahuje potenciálu dalšího nutného rozvětvení:
„*Ten seriál trvá v průměru dvacet až dvacet dva minut. Má už pět set osmdesát tři dílů v dvaceti sedmi řadách a je to žlutá malovaná rodinka žijící v americkém Springfieldu. Skládá se z táty Homer a mámy Marge a dcer Lisy a Meggie a syna Barta.*“

Žák 8

Posloupnost vět je v několika případech chaotická. Postrádám zde části stati, které se zaměřují na ucelený vnější popis a úplně chybějící vnitřní charakteristiku. Mluvní cvičení je příliš krátké a nepropracované:
„*Jmenuje se Honza Koleček. Em, má krátké vlasy, modré oči. Vlasy má blonďaté. Měří asi sto padesát centimetrů. Je mu dvanáct let nebo jedenáct, nevím přesně. Chodí do čtvrté třídy, jezdí do školy do Brna.*“

Žák 9

Při zahájení projevu řečník uvádí téma a divákům předkládá, o čem uslyší:
„*Mojím nejoblíbenějším filmem je Sekretariát. Byl vytvořen v roce 2010 Mikem Richem. Film je o koni jménem Sekretariát.*“

Víme tedy jasně, že se bude dále věnovat zvířecí tématice.

Autor se v průběhu promluvy kvůli složitějším souvětím zaplétá do textu a mírně narušuje logickou návaznost slov:

„*Už od narození věřili, že bude výborný kůň, což se za dva roky nepotvrdilo, protože Sekretariát běžel svůj první dostih a doběhl na čtvrtém místě.*“

Zdatně se mu naopak podařilo uzavřít projev:

„*Sekretariát dodnes drží na Trojkoruně všechny rekordy a nebyl nikdy nikým překonán. Měl šest hříbat, ale ani jedno nebylo dobré jako on.*“

Žák 10

Při výběru známé či oblíbené osobnosti by si úvod zasloužil jistě vysvětlení, tj. proč si vybral právě zvoleného člověka. Bohužel takový úvod, jenž by celému projevu významně pomohl, chybí:

„*Paul Pogba je francouzský fotbalový záložník a reprezentant Francie. Působí v anglickém fotbalovém týmu Menchester United.*“

Nejzávažnější chybou je ukončení celého výstupu, který opět zbytečně narušil:

„*Na Mistrovství světa roku 2013 v Brazílii se stal nejlepším hráčem šampionátu. Paul se narodil 15. března 1993.*“

Poslední uvedený údaj zcela jistě patří k prvním informacím, jež sdělujeme. V závěru působí naprosto nesmyslně.

Žák 11

Úvod a stať se mi jeví jako velmi zdařilé:

„*Milá paní učitelko, milí žáci, připravila jsem si pro vás mluvní cvičení na téma Film Marťan.*“

„*… Se svými vědomostmi a znalostmi se ale částečně vyléčí a vzhledem k okolnostem si myslí, že zde asi zemře. Mark to ale jen tak bez boje nechce vzdát a začne si pěstovat brambory, em, pro které musel předtím, em, udělat podmínky pro růst. I vodu si musel vyrobit. Při její výrobě dojde k menší explozi, ale neobejde se to bez následků. Mark si vše dokumentoval na počítač a kameru uloženou v základně…*“

Závěr mluvního cvičení je ale nedomyšlený a neukončený, místy nesrozumitelný:

„*…Mark po více jak dvouměsíční jízdě, em, do které si musel vyrobit i kyslík, měl prostředky na třicet jedna dní a pomoc dvě stě dvacet miliónů daleko a čtyři roky… ne… a pomoc čtyři roky a dvě stě dvacet milionů daleko, se vrací bezpečně zpět domů.*“

Žák 12

Všechny tři části, tj. úvod, stať i závěr jsou zpracovány tak, jak se od žáků požaduje:

„*Když se mě někdo zeptá, jaký je můj oblíbený film, bez rozmyšlení odpovím Hvězdy nám nepřály. Jsem ten typ člověka, který má rád romantické smutné filmy a to tenhle film rozhodně splňuje…*“

„*…Hlavní postavou tohoto filmu je šestnáctiletá dívka Hazel Grace Lancasterová, trpící rakovinou štítné žlázy a sedmnáctiletý August Waters, který v minulosti také trpěl rakovinou…*“

„*…Ten den ji dokonce Augustus pozval k sobě domů, kde spolu probírali svoje zdravotní problémy a nakonec Hazel doporučila Augustovi knihu s názvem Císařský neduh, což je vlastně kniha o rakovině…*“

„*…Augustus dnes zemřel. Hazel nemohla uvěřit tomu, co právě slyšela. Začala plakat a přála si, aby tohle nebyla realita. Aby Augustus mohl být zase s ní. To už se bohužel ale nestane. A proto ne každý film má svůj šťastný konec*.“

Žák 13

Jedná se o velmi povrchní, strohé, až zmatečné mluvní cvičení. Pro posluchače, který film sám neviděl, toto vypravování nedává smysl.

Úvod je neúplný:

„*Můj oblíbený film se jmenuje Na hraně zítřka. Příběh se odehrává v blízké budoucnosti…*“

Hlavní část je příliš stručná a málo výstižná:

„*…Plukovník Bill Cage, který nebyl nikdy vycvičen, je poslán do války bojovat. Po chvíli je však zabit. Předtím ale stihl zabít alfu. Po jeho smrti se probudí na začátku toho samého dne a je nucen znovu bojovat a zemřít a tak stále dokola…*“

Závěr není dobře propracovaný:

„*…Každá další bitva je tedy pro Billa a Ritu šancí porazit Mimiky a zachránit svět*.“

Žák 14

Úvod i stať jsou v pořádku:

„*Milá paní učitelko, milí žáci, připravila jsem si pro vás mluvní cvičení na téma Moje oblíbená knížka Volání Sirény.*“

„*…Svou krásou ovládne černomága Liama, který se do ní zamiluje. Dohodnou se, že jí pomůže zbavit se kletby, pokud se stane jeho ženou. A tak žije v jeho panství a má vše, co si přeje…*“

Závěr je nedomyšlený:

„*Siréna si zradu nese v srdci*.“

Žák 15

Úvod je nepromyšlený a opět strohý:

„*Jako téma jsem si vybral zaměstnání. Moje zaměstnání zároveň souvisí s mým koníčkem….*“

Stať postrádá logickou návaznost:

„*…Pro mé povolání by bylo potřebné, kdybych měl maturitu, protože bych mohl pracovat jako přijímací technik v autoservise nebo jako technik na STK. …Toto povolání jsem si vybral, protože jsem vždycky chtěl být u motorových vozidel,…*“

Závěr z mého pohledu není úplný:

„*Tato práce by mě naplňovala a bavila.*“

Žák 16

Všechny části jsou svědomitě zpracovány:

„*Téma tohoto mluvního cvičení je Má oblíbená knížka. Napsala ji Jodi Picoultová Samantha van Leerová…*“

„*...Jelikož to byla kouzelná kniha, povedlo se jim nemožné. Deliah vytáhla z knihy Olivera a nahradila ho svým kamarádem Edgarem, který musel převzít roli prince, mezitím co se Oliver učil jezdit autobusem. Všechno bylo dokonalé,…*“

„*Edgar se přestal strachovat o svou matku, že o ni přijde, a Deliah s Oliverem byli konečně zase spolu. Všechno to dopadlo dobře.*“

5.5 Hlasitost projevu

V úvodu praktické části jsem uvedla, že prostředí třídy bylo v mnoha případech velmi rušivé. Překvapilo mě, že vyučující rázně nezasáhla a nesjednala patřičný pořádek. Tento fakt souvisí i s hlasitostí, kterou žáci snad i úmyslně volili. Dle mých postřehů jsem došla k závěru, že někteří z nich mohli vzhledem k časté nekázni již předem předpokládat nezájem ze strany svých spolužáků. Proto se ani nesnažili překřikovat rušitele. Mnohdy byla jejich hlasitost ovlivněna rovněž trémou a ostychem. I přesto, že jsem se nacházela velmi blízko přednášejícím, měla jsem často potíže porozumět jim.

5.6 Neverbální složka projevu

Při hodnocení neverbálního projevu při přednesu mluvního cvičení vycházím z poznámek zaznamenaných u každého vystupujícího. Jelikož se ve většině případů jedná o totéž, shrnu jednotlivá hodnocení neverbálních znaků v jeden celek.

Nejvýraznějším projevem, který jsem poznamenala u valné většiny probandů, byl pohled, jenž jen výjimečně směřoval k publiku - spolužákům. Nejčastěji se obraceli svým zrakem buď k učiteli, nebo se dívali do země, či z okna.

Dalším způsobem, jakým zkoumaná skupina žáků komunikovala, byly končetiny. Pokud se jednalo o ruce, velmi často je měli zkřížené před či za tělem. Nohy byly mnohdy stejně jako ruce ve zkřížené poloze, kterou „svazovali“ svůj projev a naznačovali tak stres, dokonce snad i nechuť přednášet před spolužáky.

Třetím výrazným znakem u projevů, který jsem sledovala, bylo opakované přešlapování nohou a pohyb celého těla. Na diváka toto vystupování působilo velmi rušivě, mnohdy se spíše zaměřoval na samotný pohyb než na stěžejní část - obsah textu.

Jsem přesvědčena o tom, že i neverbální složka projevu by měla být součástí reflexe výstupů.

Diskuze

Po vyslechnutí předem zadaných mluvních cvičení byly projevy roztříděny do kategorií - spisovnost projevu, slovní zásoba, větná výplň, kompozice projevu, hlasitost a neverbální složka projevu.

Dle zjištěných výsledků můžeme říci, že nejzásadnějším problémem, který se objevil téměř u všech vytipovaných žáků, byla z hlediska jazykového kategorie slovní zásoby. Z celkového počtu šestnácti zkoumaných mělo pět z nich ve větší míře těžkosti při svém vyjadřování nahradit často se opakující stejná podstatná jména a slovesa synonymy, či věty formulovat jiným způsobem.

Druhou nejčastější chybnou záležitostí se stala redundantní slova a pazvuky.

Co se týče kompozice projevů, opět byly zaznamenány u více než poloviny přednášejících výrazné nedostatky. Řada mluvních cvičení postrádala úvodní část, u většiny chyběl náležitý závěr. Obsah mnohých cvičení byl značně chaotický, tím pádem nekvalitně zpracovaný.

V paralingvistické části řečníci většinou své promluvy směřovali pouze k vyučující a přizpůsobili tomu také hlasitost projevu, někteří hleděli celou dobu do země, jiní všude možně, jen ne na své spolužáky. Mnohdy jim nebylo v zadních lavicích třídy díky rušivému okolí téměř vůbec rozumět.

Intonačně se většina z nich snažila dodržovat větnou strukturu. Přesto se objevily případy, při nichž následné věty často splývaly.

Pravděpodobné vysvětlení zjištěných nedostatků můžeme objevit ve dvou hlavních příčinách. První z nich se týká zmiňované slovní zásoby a jejího neuspokojivého kreativního využití. Možná i proto, že před několika lety byla v této škole v hodinách českého jazyka zrušena zavedená povinná školní četba. Žáci totiž místo přečtení knih opisovali obsahy z internetu a jiných dostupných materiálů. Tímto aktem však škola jako vzdělávací instituce přestala vést své svěřence ke čtení a tento vzdělávací prostředek nechala na libovůli rodiny či na nich samých. Ve vyučování pracují pouze s omezeným množstvím krátkých úryvků. Takový postup nepřispívá k nabytí nových vědomostí v kategorii slovní zásoby.

Druhým zřetelným důvodem, proč mnoho z žáků není schopno vytvořit smysluplný několikaminutový projev, je dle mého mínění nulová reflexní a sebereflexní činnost po ukončení mluvního cvičení. V náslechových hodinách slohu, ve kterých jsem zaznamenávala žákovské projevy, obvykle hned po skončeném mluvním cvičení následovala pouze klasifikace, ale bez hlubšího rozboru vyslechnutého mluveného projevu.

Poté pokračovalo vyučování dle plánu hodiny. Jsem přesvědčena o tom, že s žáky by měla proběhnout kontrolovaná diskuze. Při hodnocení by se zvýraznily části, které se v projevu vydařily. Rovněž by se mělo poukázat na slabší složky vystoupení, na něž je nutno se v budoucnu zaměřit. Každý promlouvající by tedy měl odcházet od tabule s tím, že se přesně dozvěděl, v čem byl „dobrý“ a v čem naopak chyboval. Tato reflexe by nenapomáhala pouze autorovi promluvy, stejně tak by mohla být přínosná pro zbytek třídy.

Pokud bych měla vyvodit nějaké návrhy, jimiž by se dala mluvní cvičení žáků v hodinách slohu zlepšit, začala bych bodem, který vidím jako velmi důležitý. Jelikož se jedná o mluvní cvičení, která mají být předem připravená, vyžadovala bych od všech přednášejících, aby si celý text psali doma do sešitů. Nesloužil by ke čtení, ale jako případná opora při náhlém výpadku paměti. Hlavním důvodem by však bylo to, aby si pak žák právě do sešitu, jenž jako konceptní papír nemůže nikam založit a ztratit, psal poznámky, jež si odnese z reflexe a sebereflexe. Při příští tvorbě mluvního cvičení by se tak mohl snadno podívat, které části se mu povedly a na co musí dávat pozor. Toto by vedlo k tomu, že by se vyvaroval stejných chyb.

Další z mých návrhů by byl velký důraz na reflexi a sebereflexi. Ze současného pedagogického působení vím, že je tato část časově náročná, ale velmi přínosná. Reflexe by mohly být prováděny tak, aby by si každý z posluchačů psal věcné poznámky k projevu. Zaměřoval by se na části, které ho nějakým způsobem zaujaly, a to pozitivně i negativně. Po skončení přednesu by byla nejprve třída vyzvána konstruktivním způsobem ke zhodnocení, jak se úkol povedl. Potom by pokračovala sebereflexe. Žák by mohl vycházet z postřehů svých spolužáků. Mohl by tedy souhlasit s posluchači, či naopak jim oponovat. Obě tyto složky by dále podpořily mluvenou formu projevu obou skupin. Rovněž by zadáním úkolu, aby si psali své postřehy, byli vedeni k pozornosti, a neměli by tak šanci rušit své spolužáky v jejich přednesu, jak jsme zde zaznamenali v několika případech. Úplně na závěr by učitel všechno shrnul a podle toho klasifikoval.

Je rovněž nutné zaměřit se na ostych žáků a v hodinách s ním pracovat. Z praktického vyučování jsem si odnesla poznatek, že se zvyšuje počet těch, kteří mají problém mluvit před kolektivem třídy. V mnoha případech se nejedná o nepřipravenost, ale o nechuť mluvit a být vystaven případnému posměchu ostatních. Je jistě vhodné pracovat na vztazích mezi spolužáky a rovněž na přesvědčení takto „postiženého“ žáka, že mluvit před ostatními lidmi se automaticky nerovná vystavení se pošklebkům.

Na závěr teoretického oddílu jsem proto vložila případné nápady, jak zábavnou formou „rozmluvit“ i tyto jedince, aniž by si plně uvědomovali, že jsou formovány jejich rétorické dovednosti. Uvedla jsem několik her (autorské čtení, brainstorming, hra na reportéry,… atd.), jež budou návodem především k sestavení vyprávění. Mohou být doplňkovým prostředkem, který žákům poslouží k hlubšímu rozvoji komunikačních dovedností.

Sama jsem zkusila vymyslet ve vyučování nové aktivity, jež by mohly být přínosem k danému tématu. Jelikož pocházím z brněnské oblasti, blízkou a zajímavou nespisovnou mluvou je pro nás tzv. „hantec“. Na základě uvedené formy jazyka jsem vymyslela hru Tlumočník. Základem je sestavení několika skupin. Jedny jsou určeny jako skupiny Brňáků, jiné se stanou překladateli. Brňáci dostanou téma, které si za pomoci slovníku „hantecu“ zpracují. Poté se utvoří dvojice z různých skupin. Jeden mluví „cizím“ brněnským jazykem, druhý, aniž by mnohdy znal většinu slov, překládá text pouze při znalosti tématu. Žáci se za použití improvizace snaží co nejlépe vystihnout obsah, aby publikum nepoznalo, do jaké míry rozumí či nerozumí původnímu textu.

Pravidelným zařazováním podobných odlehčených aktivit jsem u několika z těchto plachých žáků docílila toho, že se jejich původní obtíže s vyjadřováním před skupinou značně zlepšily.

Závěr

Sledovaný soubor probandů, na který se diplomová práce zaměřila, se skládal z žáků devátého ročníku základní školy. Ti byli informováni o probíhajícím zúčastněném pozorování, při němž budou nahrávána přednášená mluvní cvičení.

Z výzkumu vyplynuly výrazné nedostatky při tvorbě a přednesu mluvních cvičení, tj. komunikačních schopností žáků. Z výsledků je patrné, že při produkční činnosti cvičení nejvíce podcenili potřebu zapojovat spektrum odlišných vyjádření, tedy slovní zásobu a celkovou kompozici, která činí projev zajímavým a hlavně srozumitelným. Okruhem, jenž byl na druhou stranu zvládnut nejlépe, byla podle rozebraných projevů spisovná čeština. Převážná část žáků se ve svých výstupech snažila projev korigovat a držet se spisovnosti jazyka. Cíle, které byly před započetím výzkumu stanoveny, byly tudíž splněny.

Přínosem, jímž mohou být výsledky pro praktické vyučování, je zejména uvědomění, že žáci potřebují neustálé procvičování komunikačních dovedností verbálních, paralingvistických i neverbálních. Jestliže má být výuka nejen ve slohových hodinách opravdovým přínosem, je nutné, aby vyučující měli na mysli nesmírnou důležitost reflexe přednesených projevů, ze kterých mohou čerpat nejen samotní žáci, ale i všichni ostatní.

Souhrn

Diplomová práce se zaměřuje na jazykové dovednosti žáků v deváté třídě základní školy. V rámci zúčastněného pozorování byli žákovské projevy mluvních cvičení nahrány na diktafon. Ze sesbíraných materiálů vychází praktická část výzkumu. Ta se zaměřuje na projev jako celek, tj. jeho kompozici i části (spisovný jazyk, slovní zásoba, větná výplň, hlasitost a neverbální složka projevu).

Z dosažených výsledků jsme odhalili nedostatky zejména ve slovní zásobě a kompozičním hledisku. Většina žáků nedostatečně pracovala se synonymy. Velké potíže jim činilo sestavit doporučenou osnovu projevu (úvod, stať, závěr), skladbu vět a jejich logické navazování, aby vytvořili smysluplný obsah výpovědi.

Referenční seznam

ALLHOFF, Dieter-W a Waltraud ALLHOFF. *Rétorika a komunikace: 14. vydání*. Vyd. 1. Přeložil Jana BíLKOVá. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2283-2.

BALADA, J. a kol. Rámcový vzdělávací program. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze. Online: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf.

BLAŽEK, Vladimír. *Komunikace a lidské tělo*. 1. vydání. V Plzni: Západočeská univerzita, 2011, 115 stran. ISBN 978-80-261-0033-1.

BRABCOVÁ, R. a kol. *Čeština našich dní*. Úvaly: Jinan, 1996.

BUCHTOVÁ, Božena. *Rétorika*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2006, 210 s. ISBN 802470868x.

ČECHOVÁ, Marie. *Komunikační a slohová výchova*. 1. vyd. Praha: ISV, 1998. ISBN 8085866323.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 381 s. ISBN 978-80-7106-961-4.

DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001, 420 s. ISBN 80-7169-988-8.

HÁJKOVÁ, Eva. *Rétorika pro pedagogy: základy řečových technik : verbální a neverbální komunikace : jaké jazykové prostředky zvolit : jak zvládnout interpretaci textu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-1990-0.

HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 311 s. ISBN 8071788031.

HAUSER, Přemysl a kol. *Metodika vyučování českému jazyku a slohu*. Vyd. 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

HOLUB, Josef a Stanislav LYER. *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*. 4. vyd. /. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 483 s. ISBN 8004237150.

HUBÁČEK, J a kol. *Čeština pro učitele*. Vyd. 3. Opava: Vademecum Bohemiae, 2002, 323 s. ISBN 80-86041-33-6.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KLIPPERT, Heinz. *Nápadník aktivit pro trénink komunikace a komunikačních kompetencí*. Přeložil Zuzana MIKESKOVÁ. Brno: Edika, 2013. ISBN 978-80-266-0126-5.

KOHOUT, Jaroslav. *Rétorika: umění mluvit a jednat s lidmi*. 3. vyd. Praha: Management Press, 1999, 159 s. ISBN 8072610023.

KOŘENSKÝ, Jan. *Komunikace a čeština*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1992, 89 s. ISBN 80-85467-92-5.

KRAUS, Jiří. *Rétorika v evropské kultuře i ve světě*. 2., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-2001-5.

KROBOTOVÁ, Milena. *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000, 219 s. ISBN 80-244-0187-8.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme: kapitoly z psychologie sociální komunikace*. Praha: Svoboda, 1988, 235 s.

LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2009. ISBN 9788024423098.

LOTKO, Edvard. *Rétorika v současné praxi*. Ostrava: Krajské kulturní středisko, 1986.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999, 287 s. ISBN 8020006907.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.

NELEŠOVSKÁ, Alena. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 8024707381.

MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2003, 361 s. ISBN 8024706504.

MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2010, 325 s. ISBN 978-80-247-2339-6.

STYBLÍK, Vlastimil a Marie ČECHOVÁ. *Čeština a její vyučování: didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství*. 2. upr. vyd., 1. vyd. v SPN. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 8085937476.

ŠEBESTA, Karel. *Od jazyka ke komunikaci: didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2005. Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Monographia. ISBN 80-246-0948-7.

ŠPAČKOVÁ, Alena. *Moderní rétorika: jak mluvit k druhým lidem, aby nám naslouchali a rozuměli*. Praha: Grada Publishing, 2003. ISBN 8024706334.

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TEGZE, Oldřich. *Neverbální komunikace*. Praha: Computer Press, 2003, 482 s. ISBN 807226429X.

TINKOVÁ, Eva. *Rétorika, aneb, Řeč jako nástroj: praktický průvodce řečí těla a verbální komunikací*. Vyd. 1. Kralice na Hané: Computer Media, 2010. ISBN 978-80-7402-074-2.

TRÁVNÍČEK, František. *Úvod do českého jazyka: český jazyk jako celost*. 1. vyd. Brno: Komenium, 1948.

WIEKE, Thomas. *Rétorika v praxi*. 1. vyd. Přeložil Renata PEšKOVá. Praha: Rebo Productions, 2005. ISBN 8072344188.

ŽANTOVSKÁ, Irena. *Rétorika a komunikace*. První vydání. Praha: Dokořán, 2015, 287 stran. ISBN 978-80-7363-712-5.

Seznam příloh:

Příloha 1 - Přepis mluvního cvičení žáka 1

Příloha 2 - Přepis mluvního cvičení žáka 2

Příloha 3 - Přepis mluvního cvičení žáka 3

Příloha 4 - Přepis mluvního cvičení žáka 4

Příloha 5 - Přepis mluvního cvičení žáka 5

Příloha 6 - Přepis mluvního cvičení žáka 6

Příloha 7 - Přepis mluvního cvičení žáka 7

Příloha 8 - Přepis mluvního cvičení žáka 8

Příloha 9 - Přepis mluvního cvičení žáka 9

Příloha 10 - Přepis mluvního cvičení žáka 10

Příloha 11 - Přepis mluvního cvičení žáka 11

Příloha 12 - Přepis mluvního cvičení žáka 12

Příloha 13 - Přepis mluvního cvičení žáka 13

Příloha 14 - Přepis mluvního cvičení žáka 14

Příloha 15 - Přepis mluvního cvičení žáka 15

Příloha 16 - Přepis mluvního cvičení žáka 16

Příloha 1

„Za téma mluvního cvičení jsem si vybral můj oblíbený televizní seriál Teorie velkého třesku. Tento seriál pojednává o skupině vědců, stávajících fyziků, astrofyziků a, no, inženýrů a kteří rozumí od problematiky černých děr až po kvantovou fyziku a jediné, čemu nerozumí, jsou ženy. A seriál začíná tím, že se přistěhuje nová sousedka, em, blondýna Penny a seriál pak pojednává o situacích, který vyplývají z toho, že moc si hlavně nerozumí. Do seriálu pak přichází Bernardette, Howardova žena, Amy, Sheldonova přítelkyně a ke konci i Emily. Em, jsou tam postavy Leonard Wolowitz, kvantový fyzik.. Teda Leonard, em.. , Howard Wolowitz, inženýr, poté i astronaut, který se dostane do vesmíru. Rajesh Koothrappali - astrofyzik, Sheldon Cooper kvantový fyzik. Em, Penny, ta si začne s Leonardem a.. A Penny, Bernardette a Amy, ty si pak začnou společně chodit s hlavními postavami."

Příloha 2

„Milá paní učitelko, milí žáci, téma mluvního cvičení jsem si vybral Můj koníček. Mým koníčkem je fotbal. Hraji ho už zhruba tři roky. Je to hra, která pojednává o tom, jak dat gól. Když dáte co nejvíce gólů, tak vyhrajete hru. Hra se hraje ve dvaceti dvou hráčích. Na každé straně je deset hráčů plus jeden brankář. Em, fotbal se dělí na mladší žáky nebo na přípravku, mladší žáky, starší žáky, dorost, muži A a B. V přípravkách hrají dvacet pět minut, z toho mladší žáci hrají padesát minut, starší žáci hrají sedmdesát minut, dorostenci hrají devadesát minut společně s mužama. Zápasy bývajou většinou v sobotu a neděli, ale někdy se ... na pracovní týdny. Týden. Tréningy bývajou většinou v úterý a pátek v šest hodin. Přes zimu tréningy bývajou .., ale většinou máme volno. Až začínáme sezónu. Když není sezóna, tak máme odpočinek na to si trochu odpočinout, vzpamatovat se. A na jaře nám zas začíná sezóna. V sezóně se hraje předběžně osm a více zápasů. Každej s každým. Každý tým, který vyhraje, potom dostává tři body. Když remizuje, dostane jeden bod a když prohraje, dostane dva body. Ten, kdo má na konci nejvíce bodů, tak ten je na prvním místě. Za první místo se dostává od krajskýho přeboru pohár. To je asi všechno."

Příloha 3

„*Jmenuje se Edna, má takový.. Je černo hnědá, má takový promelírovaný kožíšek. Je velice milá. Moc ráda utíká. Každý den s ní chodím na procházky. Ráno, když jdu do školy, ji pustím na dvůr. Když přijdu ze školy, tak ji vezmu na vodítku, jdu s ní a venčím ji po městě. Když dojdu domů, tak si s ní pohraju nebo jí dám granule. Starám se o ni. Večer s ní jdu zase na procházku. Je velice hravá. Nemá ráda malé děti, protože ji... Takhle. Sestřenka jí vytahala jednou skoro všechny chlupy a od té doby.. Od té doby se bojí malých dětí. Em. Víc se toho nedá co říct. To je všecko. Vždycky jenom dělám o ní*.“

Příloha 4

„*Škola, na kterou se hlásím. Je to Střední škola technická a ekonomická v Brně na ulici Olomoucká. Jsou tam studijní, učební a nástrojové obory. Studijní jsou informační technologie, mechanik seřizovač, mechanik elektrotechnik, strojírenství a ekonomika podnikání. Učební tam je, em, obráběč kovů, puškař a em elektrotechnik pro zařízení a přístroje. Nástavbové tam je provozní technika. Na škole je přes dvě stě počítačů a několik desítek strojů. Já se hlásím na obor mechanik seřizovač a mechanik elektrotechnik. Škola se skládá ze tří budov. V první budově jsou třídy, učebny, jídelna a tak dál. V druhé budově je… jsou dílny a ve třetí budově jsou dvě tělocvičny, velká a malá a posilovna*.“

Příloha 5

„*Já budu mluvit o mým oblíbeným filmu a můj oblíbenej film je Hvězdy nám nepřály. Je to o klukovi a holce a ta holka už nějakou dobu žije s rakovinou plic a jezdí na různý vyšetření a jednoho jde půjde do kroužku, kam ji mamka donutí jít a tam potká toho kluka a oni se jakoby tak na sebe dívaj, takže ten kluk, teda ta holka se zalíbí tomu klukovi a ten kluk taky má jakoby on má nohu. S kámoši jel.. a ten kluk začne mít větší problémy s tou rakovinou a když ví že se prostě jeho život blíží ke konci tak prostě s tou holkou, prostě takhle nějak… Ta holka už s tím musí být smířená a že jednoho dne umře a toho kluka přežije a žije dál*.“

Příloha 6

„Milá paní učitelko, milí žáci, připravil jsem si pro vás mluvní cvičení na téma Článek, který mě zaujal. Vlastně Česká republika chce přejít na první stupeň ohrožení terorismem. Tento stav vyhlásil ministr vnitra Milan Chovanec z ČSSD v úterý dvacátého druhého třetí dva tisíce šestnáct v důsledku úterních útoků v Bruselu, kdy je, vlastně byl teroristický útok v Bruselu, em, na letišti a v tamním metru. Byly asi tři desítky mrtvých a stovky raněných. Česká republika zatím.. Česká republika zatím neví, zda byl mezi mrtvými nějaký Čech. Zatím České republice nehrozí nějaký konkrétní teroristický útok. Tento stav vlastně musí nejdříve schválit ministr vnitra, vlastně Milan Chovanec a následně ho musí schválit nebo zrušit vláda. Tento stav vlastně souvisí i s jinou událostí než s úterními útoky v Bruselu. Souvisí take, že vlastně Českou republiku čekají v poslední době mezinárodní návštěvy. Teď to bude dvacátého osmého a třicátého března návštěva čínského prezidenta, a tudíž můžeme očekávat demonstrace odpůrců čínského režimu.“

Příloha 7

„*Jsem chtěl právě to Simpsonovi. Je to serial, em, Matta Groeninga .. a Brookse. Má.. Ten seriál trvá v průměru dvacet až dvacet dva minut. Má už pět set osmdesát tři dílů v dvaceti sedmi řadách a je to žlutá malovaná rodinka žijící v americkém Springfieldu. Skládá se z táty Homera, mámy Marge a dcer Lisy a Meggie a syna Barta. Homer pracuje v jaderné elektrárně.*“

Příloha 8

„*Já jsem si pro vás připravila mluvní cvičení na téma Můj kamarád. Jmenuje se Honza Koleček. Em, má krátké vlasy, modré oči. Vlasy má blonďaté. Měří asi sto padesát centimetrů. Je mu dvanáct let nebo jedenáct, nevím přesně. Chodí do čtvrté třídy, jezdí do školy do Brna. Bydlí ode mě asi o dva domy dál. Chodíme spolu ven, píšeme si a bavíme se. Kamarádíme se spolu asi dva roky*.“

Příloha 9

„Mojím nejoblíbenějším filmem je Sekretariát. Byl vytvořen v roce 2010 Mikem Richem. Film je o koni jménem Sekretariát. Penny Cheneryová měla otce, který bydlel na druhé straně Ameriky. Penny přijela za svým otcem kvůli tomu, že jí zemřela maminka a tatínek byl na tom špatně. Její otec měl svoji stáj, kde bylo hodně koní a také dvě klisny jménem Rychlá Matylda a Santigerois ,které byly březí. Jejich hříbata měly být podle dohody prodaná, mezi pana Phibse a otce Penny spravedlivě rozděleny. Dohodli se na tom, že dva měsíce před porodem bude hod mincí a kdo vyhraje, vybere si hříbě. Jenomže Pennyin otec byl na tom velmi špatně, tak všechno převzala do rukou ona. Hod mincí vyhrál pan Phibs a vybral si hříbě Rychlé Matyldy. Penny byla moc šťastná, protože chtěla hříbě od Santigerois a dostala ho. Za dva měsíce Santigerois porodila. Porodila krásného velkého ryzáka s lysinou, jménem Sekretariát. Už od narození věřili, že to bude výborný kůň, což se za dva roky nepotvrdilo, protože Sekretariát běžel svůj první dostih a doběhl na čtvrtém místě. Všichni byli velmi zklamaní. Tak se trenér rozhodl, že zvolí jiného žokeje a Penny souhlasila. Do dalšího dostihu šel s novým žokejem a vyhrál. Po pár dalších dostihů byl zvolen koněm roku. Penny a spousta lidí byla nadšená. V ten den, kdy byl Sekretariát zvolen za koně roku, přišla jedna horší zpráva. Pennyin otec měl mrtvici a zemřel. Trenér přihlásil Sekretariáta na další dostih, ale to už nebyl ledajaký dostih. Byl to dostih Trojkoruny. Trojkorunu získá nejlepší kůň, který vyhraje tři dlouhé a těžké dostihy. Před Trojkorunou byl normální dostih. Sekretariát skončil na třetím místě a všichni byli v šoku. Zavolali veteřináře, aby zkontrolovali Sekretariáta a došlo se na to, že měl velký abces v tlamě. Celý závod ho to bolelo. Zbývaly dva týdny do trojkoruny a Sekretariát.. se Sekretariátem to vůbec nevypadalo dobře. Ale na poslední chvíli se to zlepšilo a mohl závodit. První derby byly v Kentucky, kde Sekretariát vyhrál s dvěma délkami a s časem pětapadesát devět a vyhrál. Druhé derby byly v Preaknessu, kde Sekteratiát vyhrál s přehledem s časem minuta padesát tři a poslední rozhodující derby byly v Corventu, kdy jasně vyhrál o jednatřicet délek s časem dvě minuty dvacet čtyři. Sekretariát dodnes drží na Trojkoruně všechny rekordy a nebyl nikdy nikým překonán. Měl šest hříbat, ale ani jedno nebylo dobré jako on.“

Příloha 10

„ Paul Pogba je francouzský fotbalový záložník a reprezentant Francie. Působí v anglickém fotbalovém týmu Menchester United. Účastník mistrovství světa 2014 v Brazílii a Eura 2016 ve Francii. V prosinci 2013 získal ocenění Golden Boy pro nejlepšího hráče do 21 let Evropy. Vyhrál i obdobnou cenu Bravo 2014. Jeho starší bratři Mathias a Florentin jsou také profesionální fotbalisté. Paul působil v mládežnických výběrech Francie v kategoriích U16 až U20. Zúčastnil se Mistrovství Evropy hráčů do 19 let 2012 v Estonsku, kde Francie podlehla v semifinále Španělsku 2:4 v penaltovém rozstřelu. Paul byl v týmu kapitánem. V A-mužstvu debutoval 22. března v kvalifikaci na Mistrovství Světa v Brazílii proti Gruzii. Odehrál kompletní utkání. Francie zvítězila 3:1. NA Mistrovství světa roku 2013 v Brazílii se stal nejlepším hráčem šampionátu. Paul se narodil 15. března 1993.“

Příloha 11

„Milá paní učitelko, milí žáci, připravila jsem si pro vás mluvní cvičení na téma film Marťan. Hlavní postavou filmu je astronaut NASA Mark Watney, který se spolu se svojí partou astronautů vydal na misi Ares, jejímž cílem je Mars. Na planetě Mars je vědecká expedice, posádka plní zadané úkoly, když v tom náhle zjistí, že se blíží písečná bouře. Všichni odcházejí do rakety Hermes, která má s nimi odletět. Při tomto odchodu je ale jeden z posádky, biolog Mark Watney, zasažen kusem letících trosek a mizí v bouři. Velitelka celé mise posílá posádku do bezpečí do rakety a sama Marka ještě chvíli hledá, ale i ona musí planetu opustit. Nasedne a společně odlétají. Em, jak posádka, tak i velení letu na Zemi se domnívají, že je Mark mrtvý, ale není tomu tak. Jen čistou náhodou přežil, ale je zraněný. Se svými vědomostmi a znalostmi se ale částečně vyléčí a vzhledem k okolnostem si myslí, že zde asi zemře. Mark to ale jen tak bez boje nechce vzdát a začne si pěstovat brambory, em, pro které musel předtím, em, udělat podmínky pro růst. I vodu si musel vyrobit. Při její výrobě dojde k menší explozi, ale obejde se to bez následků. Mark si vše dokumentoval na počítač a kameru uloženou v základně. Jen jeho typický humor mu pomáhá pro přežití. Na Zemi objevili na Marsu změny, a tak vědí, že tam Mark je, ale komunikovat s ním nemohou. To až později Mark najde zbytky sondy z předešlé mise z roku 1996. Ta mu umožní komunikovat. Na stanici dojde k menší nehodě a Mark už nebude moct pěstovat brambory. Bude muset snížit dávky potravin, které už jsou tak velmi malé. Ze Země startuje raketa, která má Markovi přivézt potřebné věci, ale ta hned po startu exploduje. Asijské velmoci nabízí raketu druhou. Posádka tedy plní zadané úkoly a rozhodne, že ji lze použít v kombinaci s Markovou lodí. To ale pro posádku znamená prodloužení mise o dva roky. Mark tedy zariskuje a vydává se podle instrukcí s vozítkem ke kráteru, kde je přichystaná druhá raketa k odletu se vzorky. Odlehčí ji, nasedne, em, a po úspěšném startu s velkými potížemi, ale to ještě neznamená úspěch. Po větších komplikacích se Mark dostane do rakety Hermes a všichni se radují. Mark po více jak dvouměsíční jízdě, em, do které si musel vyrobit i kyslík, měl prostředky na třicet jedna dní a pomoc dvě stě dvacet miliónů daleko a čtyři roky… ne… a pomoc čtyři roky a dvě stě dvacet milionů daleko, se vrací bezpečně zpět domů.“

Příloha 12

„Když se mě někdo zeptá, jaký je můj oblíbený film, bez rozmyšlení odpovím Hvězdy nám nepřály. Jsem ten typ člověka, který má rád romantické smutné filmy a to tenhle film rozhodně splňuje. Dokážu se na něj dívat několikrát za sebou bez ohledu na to, že už jsem ho asi patnáctkrát viděla. Hlavní postavou tohoto filmu je šestnáctiletá dívka Hazel Grace Lancasterová trpící rakovinou štítné žlázy a sedmnáctiletý August Waters, který v minulosti také trpěl rakovinou, ale má amputovanou nohu, tak musí nosit umělou. Tihle dva mladí lidé se potkají při návštěvě podpůrné skupiny, kam ale Hazel prvně nechtěla chodit. Její rodiče a doktoři jí řekli, že by to pro ni bylo dobré a mohla by si najít spoustu přátel, kteří jsou na tom tak jako ona. Nakonec Hazel donutili, a tak šla navštívit hodinu podpůrné skupiny, kde poznala dospívajícího sedmnáctiletého Augusta Waterse. Ten den ji dokonce Augustus pozval k sobě domů, kde spolu probírali svoje zdravotní problémy a nakonec Hazel doporučila Augustovi knihu s názvem Cisařský neduh, což je vlastně kniha o rakovině a napsal ji slavný spisovatel Peter Van Hout, kterého Hazel s Augustem po pár měsících chtěli osobně navštívit. Nakonec pak ale zjistili, že to je protivný starý alkoholik, který nemá nic jiného na práci než urážet ostatní. Hazel byla s Augustem moc dobrá kamarádka, nakonec však jejich kamarádství přerostlo v lásku a Hazel a August byli do sebe strašně moc zamilovaní. Trávili spolu téměř každý den a byli šťastní až do té doby, než se Augustus dozvěděl, že se mu vrátila jeho rakovina. Měl malou šanci na přežití, a tak už jen čekal, než příjde jeho smrt. Vypadalo to s ním špatně a Hazel z toho byla také moc smutná. Jednoho nepěkného dne se Hazel probudila a kolem ní stáli její rodiče. Hazel se ptala, co se stalo. Rodiče jí to řekli. Augustus dnes zemřel. Hazel nemohla uvěřit tomu, co právě slyšela. Začala plakat a přála si, aby tohle nebyla realita. Aby Augustus mohl být zase s ní. To už se bohužel ale nestane. A proto ne každý film má svůj šťastný konec.“

Příloha 13

„Můj oblíbený film se jmenuje Na hraně zítřka. Příběh se odehrává v blízké budoucnosti. Mimozemská rasa Mimikové útočí na Zemi a ničí vše, co jim stojí v cestě. Plukovník Bill Cage, který nebyl nikdy vycvičen, je poslán do války bojovat. Po chvíli je však zabit. Předtím ale stihl zabít alfu. Po jeho smrti se probudí na začátku toho samého dne a je nucen znovu bojovat a zemřít a tak stále dokola. Kontakt s alfou způsobil, že se dostal do časové smyčky a je nucen prožívat stejný den stále dokola. Jenže s každým dalším dnem je chytřejší a zkušenější. Po jeho boku stojí členka speciálních jednotek Rita, která zabila víc nepřátel než kdokoliv jiný. Každá další bitva je tedy pro Billa a Ritu šancí porazit Mimiky a zachránit svět.“

Příloha 14

„Milá paní učitelko, milí žáci, připravila jsem si pro vás mluvní cvičení na téma Moje oblíbená knížka – Volání sirény. Příběh vypráví o siréně Clarise, které už stovky let moře přikazuje zabíjet muže. Ona však touží přestat zabíjet. Svou krásou ovládne černomága Liama, který se do ní zamiluje. Dohodnou se, že jí pomůže zbavit se kletby, pokud se stane jeho ženou. A tak žije v jeho panství a má vše, co si přeje. Cestu jí ale zkříží Derren, do kterého se zamiluje. Poprvé poznala lásku a svého manžela s ním podvádí. Stále nemůže odolat hlasům moře. Larissa s Liamem si dělají naschvály . Larissa však netuší, že její prokletí nemůže nikdo zlomit. Ve městě se začínají objevovat stopaři, kteří sirény zabíjejí. Když se Larissa dozví, že jí Liam lhal, zabije ho. Když se Derren dozví, že Larissa zabila jeho bratra a je siréna, pošle na ni stopaře. Myslel si, že ho jenom svedla a okouzlila svou mocí a jen si s ním hrála. Nevěděla, že to byla pravá láska. A tak nechal Larissu napospas. Siréna si zradu nese v srdci.“

Příloha 15

„Jako téma jsem si vybral zaměstnání. Moje zaměstnání zároveň souvisí s mým koníčkem. Chtěl bych se vyučit automechanikem, protože mě baví se pořád v něčem rýpat, všechno rozdělávat, skládat a zkoušet, co by bylo lepší. Na toto rýpání mám čtyřkolku a stavím auto. Pro mé povolání by bylo potřebné, kdybych měl maturitu, protože bych mohl pracovat jako přijímací technik v autoservise nebo jako technik na STK. Automechanik… Automechanikem chci být, protože rád hledám závady, proč to či ono nefunguje. Toto povolání jsem si vybral, protože jsem vždycky chtěl být u motorových vozidel, ať už u osobních, nákladních nebo pracovních strojů. Že je to špinavé povolání, to mi celkem ani nevadí. Tato práce by mě naplňovala a bavila.“

Příloha 16

„Téma tohoto mluvního cvičení je Má oblíbená knížka. Napsala ji Jodi Picoultová a Samantha van Leerová. Jodi Picoultová je autorkou třiadvaceti románů, mezi než patří mimo jiné bestsellery jako Vypravěčka, Vlk samotář, Nejsem jako vy a Je to můj život. Společně s dcerou Samanthou van Leerovou napsala úspěšný román Mezi řádky, který předcházel Lásce mezi písmenky. Samanta van Leerová je ve druhém ročníku na Vasar College. Jejím hlavním oborem je psychologie a specializuje se na psychologii.. na vývojovou psychologii.

Kniha vypráví o šestnáctileté dívce, které… která se zamilovala do pohádkového prince Olivera. Každý večer si s ním přes otevřenou knihu povídala. Jelikož to byla kouzelná kniha, povedlo se jim nemožné. Deliah vytáhla z knihy Olivera a nahradila ho svým kamarádem Edgarem, který musel převzít roli prince, mezitím co se Oliver učil jezdit autobusem. Všechno bylo dokonalé, nebo alespoň jim to tak připadalo. Jednoho večera se Oliver vracel domů a našel Edgarovu matku ležet v kaluži krve. Lékaři jí oznámili, že má rakovinu. Jakmile to pověděli Edgarovi, museli se Deliah s Oliverem rozloučit, protože se chtěl vrátit domů ke své matce. Tak to na nějaký čas zůstalo, dokud lékaři jeho matce nesdělili, že jí zbývá pouhých 6 týdnů života. Po dlouhých a bezesných nocích napadlo Edgara, že by se mohl vrátit zpět do knížky se svou matkou, kde nikdo neumírá. V den Oliverových narozenin se to povedlo. Edgar se přestal strachovat o svou matku, že o ni přijde, a Deliah s Oliverem byli konečně zase spolu. Všechno to dopadlo dobře.“

Anotace práce

Jméno a příjmení: Stanislava Rosenbergová

Katedra nebo ústav: Katedra českého jazyka a literatury

Vedoucí práce: Mgr. Jana Adámková, Ph.D.

Rok obhajoby: 2018

Název práce: Mluvní cvičení v komunikační výchově na druhém stupni základních škol

Název v angličtině: Speaking activities in communication education in the second-degree of elementary school

Anotace práce: Předložená diplomová práce se zabývá mluvními cvičeními v rámci komunikační výchovy na základní škole. První část tvoří teoretické poznatky z oblasti komunikace, historické a moderní rétoriky, tvorby projevu a jazykové komunikace vycházející z RVP. Druhá část shrnuje výsledky výzkumu provedeného na zvolené základní škole. Zaměřuje se na zkoumání konkrétních jazykových kategorií, jakými jsou spisovná čeština, slovní zásoba, redundantní větná výplň, dále na celkovou kompozici projevu a mapuje jejich správnost.

Klíčová slova: komunikace, rétorika, mluvený projev, RVP, komunikační a slohová výchova, mluvní cvičení

Anotace v angličtině: This Master's thesis deals with speaking activities within matter of communication eduation at primary school. The first part consists of theoretical findings about communication, historical and modern rhetoric, formation of speech and linguistic communication descending from RVP (Framework Education Programme). The second part summarizes results of research perfomed at primary school. It focuses on research of specific linguistic categories such as grammatically correct czech language, vocabulary, sentence fillers and last but not least structure of a speech and to record its corectness.

Klíčová slova v angličtině: communication, rhetoric, speech, RVP (Framework Education Programme), education of communication and stylistics, speaking activities

Rozsah práce: 82 stran

Jazyk práce: čeština